

НОВА ЗЕТА

Књижевни Мјесечни Лист.

Амо живо цвећу поитајте,
Па га с' млади пуно накидајте,
Да вам путем дивно замирише,
Да вам срце за кућом уздише!

Бранко.

Приликом Туцинданског братоубијства у Новоме Саду 1889 год. *)

„Проклет да је који би убио
„ближњег својег из потаје.
„А вас народ нека рече: амин.“

V. књ. Мојс. гл. 27. ст. 24.

Убит ножем?... мучки убит,
Да тобоже спасе част!?...
Ками ће је, ками спасти,
Ко обуздат не зна страст!

Убит ножем из потаје,
Ка' разбојник — брата свог?
Кад га не би правда смакла:
Смака' би га гњеван Бог. —

Срушит ону, мајци, сина:
Јединка ли сина, — вај!
Срушит љуби милог војна;
Срушит сестри чарни бај;

Пријатељим срушит друга
Поуздана као крѐм;
Челична ли срушит борца,¹⁾
Узданицу роду свем?...

Срушит Српству 'наког бана,
Ум онаки, 'наки стѹн,
Онаки ли драги камен
Свијетао, много скѹп:

*) Ова нам је пјесма стигла, пошто је био већ преломљен слог за јануарску свеску, и за то је тек сада доносимо, што ће нам, на домо се, наш врли пјесник опростити.

Као што ни Миша био,
Дика рода, сокѐ сив;
На бранику л' светих правѐ
Српског дома врли див?...

Ох! проклета рука — која
Уложила попит крв
Таким брату: ка' паклена,
Мимо стрви, гадна стрв! —

Није Јаша распорио
Циглом Мишу брацку груд:
Но је свему Српству ринѐ
Нож у срце као луд;

Но је части и поштењу
Народа ни тужног свег
Набацао мраз на образ;
Мраз немилу смака' њег! —

На прсте се, као Миша,
Људи код нас броје тек:
По мало их мајка рађа;
По мало их виђа в'јек...

Зло је убит... а убити
'Нако грозно брата, — јој!
То је био зв'јер дивији,
И арпијин сушти сој...

Па свакога, кој' се диже
На обрану зв'јеру том,
Ка' јатака у злочину,
Мора да га спршти гром. —

А српска ће мајка тући,
Гдје је слуша цио св'јет,
Кам у камен, — и убицу
С присташам ће љуто клет;

С бездушнијем пристапама,
Што-но криче на сав глас:
„Морало је тако бити;
„То је части био спас! — “

Какве части!?
. Ох! за Бога,
Браћо драга, — гдје вам св'јест!?.
Ил' не знате, — мученичка
Крв да и вас може смест?...

Није ли нам доста рана
Од душмана са свих страна,
Но међу-се ић' се бит
И крв своје крви лит? —

Доклен тако — ~~наполако~~ **НАЦИОНАЛНА**
Неће л' свијет питат нас;
Да л' нијесмо по ком врагу **БИБЛИОТЕКА**
Ми Каинов блиски пас; **ЦРНЕ ГОРЕ**

Кад још може међу нами
Окотит се 'наки хрт,
Умом учен, — а да брату
Ка' рис дивљи зада смрт?....

Скоснимо се!... па искрених
Оборимо суза млаз:
Свијем нама — под ногама
Страховити з'јева јаз!

Ожалимо сјетну жртву;
Па међ'собне вражде јар
Угасимо, — да рад њега
Не буде ни дому квар!...

Угасимо; — и уз раме
Прибијмо се брату брат:
Да нас свијех не ископа
Тај злосретни по нас рат! —

Свуд нам врази јаме рију;
Као један — дај, да сви
Против вразим' на бранику
Нађемо се сложни ми!...

Простиће ни с'јен блажена
Своје крви сваку кап,
Кад нас види да с' држимо
Сви за цигли један штап;

И топло ће утећи се
Она за нас Богу свом:
Да он спасе од пораза
Душманскога — нас и дом....

А убици, крволоку
Невинога брата свог,
Там' нек суди строга правда;
Нек му суди вишији Бог! —

У *Котору*.

Ј. Сундечић.

1) У септембру године 1871., о крштењу Сви-
јетлога црногорскога Насљедника, било се је скло-
пило на Цетињу домољубно друштво под именом
„Борци“ којем је главна задаћа била будити сви-
јест народну и потицати народ, особито у турскијем
земљама, к своме ослобођењу. Било нас је свега
дванаест другара, што из Црне Горе, а што из Ер-
цеговине, Далмације, Војводине и Србије; па међу
нами био је и покојни Миша Димитријевић. —
Моја пјесма „Боримо се!“, објелодањена у Бр. 10.
„Црногорке“ под 18. септембра 1871., у језгри је
сами програм онијех патријота, који су свој посао
вршили, све док није пушка на Невесињу пукла. —
У овој згоди, док горко оплакујемо једног врлог,
умног и поштенос „борца“ из оне доби, и док љуто
проклињемо ону руку, која је њему мучки жицу
драгоцјенога живота убојничкијем ножем прекосила,
вриједи да и „Нова Зета“ ону пјесму на видик из-
несе. Ево је од р'јечи до р'јечи:

Боримо се!

Имадемо о-што,
Имамо и за-шта:
Патили смо грдно,
Сносили смо свашта;
Боримо се! —

И оштријем пером,
И бритким ханџаром,
И челичном мишцом,
И витешким жаром;
Боримо се! —

За слободу, — коју
Душмани нам крате;
За народна права,
Да се нами врате;
Боримо се! —

На смрт ил' на живот;
Борбом очајаном,
Бојем иза боја,
Вјером постојаном;
Боримо се! —

Што је наше, — свуда
Опет да је наше:
Губилишта, смрти
Јунаци с' не плаше!
Боримо се! —

Ко уложи гинут,
А издржат пригно,
До задаће своје
Тај мора да стигне
Боримо се! —

Срећи и јединству
Свег народа свога,
Принешене жртве
Допиру до Бога;
Боримо се! —

На смрт ил' на живот;
Борбом очајаном,
Бојем иза боја,
Вјером постојаном;
Боримо се!

Док извојујемо
Права и слободе,
Те могнемо кликнути:
„Сад си спасен роде!...“
Боримо се! —

И док посвојимо
Наше земље старе,

И свом Богу своје
Дигнемо олtare:
Боримо се! —

Та је борба наша
Праведна и света;
Ко издао? — душа
Нек му је проклета!...
Боримо се! —

Ј. Сундечић.

Стара Србија и Македонија у српско-бугарском спору.

Чувени Рус, *И. С. Јастребов*, царско-руски генерални консул у Солуну, издао је г. 1886 врло знаменито своје дјело под натписом *Обичаји и пјесме Срба у Македонији и Старој Србији*, које је г. 1889 изашло на свијет опет у другом поправљеном и помноженом издању.

Е овоме другоме издању написао је учени Рус предговор, који нам долази као мана с неба у размирици с браћом Бугарима о нашим границама; и ми ћемо с тога тај предговор тек у изводу оvdје донијети, да се наши читаоци боље могу оријентирати у овој размирици, која сваки дан све снажније на површину избија.

У нас Руса, вели г. Јастребов, навикли су се, да мисле, да је Македонија насељена Бугарима. Тек у пошљедње доба ученији људи почели су увиђати, да у Македонији и Срба има, премда још држе, да је већина Бугара, заборављајући сасвим Грке и Турке. Једном ријечи, у Русији још влада бугароманија, коју подржају Бугари, који су се у Русији учили. Они се спремају, да докажу, да Срба нема ни у косовском вилајету. Тако већ и пишу у бугарским календарима.

Да пак Словени у Македонији нијесу Бугари, доказују и неке њихове расправе, гдје се говори, како су се Македонски Словени почели бугарити од назад 20—30 година, и како су се *духовно* сјединили с Бугарима, узевши на себе име бугарско. То баш значи, да у Македонији није никад прије било Бугара.

Ширењу томе бугаризму помагали су и саме неке паше. Тако Митад-паша кад

је био у Нишу, заповиједао је Србима да се не зову својим именом, него *бугарским*. Овај познати организатор дунавског вилајета и његова креатура Абдурахман паша, то су радили из политичких рачуна, да стану на пут утицају српских кнежевина, да се даље не шире. Абдурахман-паша, кад је постао валија призренског кадилука, старајући се, да рашири власт бугарске егзархије, предлагао је православној призренској општини, да призна егзархију, а да ће им он повратити њихову старинску цркву Св. Спаса, коју је грчка патријаршија била дала призренским цинцарима. Кад Абдурахман није успио, да сломије српску општину, да се подложи бугарској егзархији, то јест, да се побугари, он најстрожије забрани листу „Призрен“ спомињати „српски језик“ и име „Србин“ у Турској, проглашујући да у Турској осим Бугара нема друге словенске народности.

Та забрана, да се Срби зову својим народним именом, није једина у наше дане. Још много прије тога времена било је забрањено Србима у Македонији, да се зову Срби, и то је било забрањено свуда и на сваком мјесту. Звати се Србин значило је казати, да си револуционарни бунтовник противник реда и владе, а у једно да си пристапа српских кнежевина, које су биле вјековни душмани турске царевине. Звати се Србином значило је не само павући на се подозрење, да симпатизираш са Србима у кнежевинама, него и да стојиш с њима у дослуху.

Од страха турскога македонски Срби нијесу смјели ни ријеч *Србин* изговорити, која је тако мрека била Турцима. Многи јунак, који је радио за српство, и који је ту ријеч изговарао, платио је скупо, прегономством у Азију, па чак и у Африку, а било је случајева, да су људи само што су изустили ријеч „Србин“ платили и животом. Много пута слушао сам причање старца, како су њихови оцevi и дједови само ради те ријечи пострадали тврди г. Јастребов.

Турци а и потурчењаци зову Србе *џаурима* или *власима* (у смислу роба.) У писменим актима називљу их *Бугарима*. Тако исто називљу и Србе Новопасарског Санџака. Арнаути називљу Србе *каурима*, или *власима*, или *Бугарима* за разлику од *Болгара*, који живе на истоку од Бустиендита.

Турски Срби навикли су се на такве називе па и себе сами чешће називљу *џаурима* (кад говоре српски с мухамеданцем Србином), или *власима* (у разговору са старјешином), пажећи на то *џде* и с *ким* говоре. Између себе називљу се *Хришћани* или *ришћани*, али се никад нијесу звали Бугари прије 1870 године, или ако су то радили, бивало је то само у прилици, кад су зборили са званичницима у пословима судским и управним. Турци и сада називљу у пасошима Србе, који живе у Албанији, Бугарима, као што су тијем именом називали и Србе у Подгорици и Спичу, и Куче-Дрекаловиће прије него су се ослободили и сјединили с Црном Гором.

У осталом ово прогонство српскога имена у Турској Срби су сами изазвали. Доста је да се напомену два аустријска рата противу Турске, у којима су и Срби учествовали. За тијем долази сеоба Срба у Аустрију. Не вели се бадава у ферману с којим се уништава српска пећка патријаршија, да се никад не спомиње име те народне цркве. И у доцнија времена Срби нијесу остављали Турке на миру.

Међу тијем су Бугари спаваали мртвачким сном. Никада међу њима није било зајере или устанка противу Турака; они су били највјернији турски робови и предавали им више него животиња. У кривичној статистици бугарске историје за вријеме све турске владавине ви нећете наћи ни једнога факта, који би доказивао у извјесним случајевима поштену самопрегоријевање и самопожртвовање ма кога Бугарина. Са свијем нешто друго видимо у историји српској и црногорској.

И за то Турци мрзе разне дјелове српскога народа, српске крви и поријекла, много више него ли Бугаре, послужне им и до подлости дволичне. Турци наравно мрзе и једне и друге, али је разлика у томе: Бугаре су призирали као *животињу*, а Срба су се плашили као вјековних душмана, и старали су се, да их искорјене, па су их окривљивали и као зајверенике у чопорима их слали у заточење. Отуда је лако разумјети, за што су се Срби у Старој Србији и Македонији, научени горким искуством, помирили и са мреким именом Бугарина, само да се колико толико препоруче Турцима, увјеравајући их на тај начин, да ће и они бити онако мирни као и *Бугари*.

Том незгодом епископ вјешто се користио бугарека егзархија још у самом почетку. Њени су агенти говорили Србима, да егзархија неће ништа мијењати народне обичаје, нишће за живу главу на српским на њим језик. Ја сам лично сам читао таква писма од егзархије, пише г. Јастребов и заиста нијесам ни мислио, да ће признањем егзархијске власти Срби у Турској царевини рескирати ма чиме, а најмање да ће се побугарити, што ето сада видимо. Пиљући такве циркуларе по Старој Србији и Македонији, егзархија је сама признала, да народ који у тијем крајевима живи, није бугарски.

Не могући више подносити деспотизам грчких владика, који су забрањивали словенску литургију и грчки језик у школу намећали, Срби су се избугарили, т. ј. прешли у шизму. Глагол *избугарити* се значи на епископском језику у ономе крају, нарочито у Велесу и Прилици *искварити* се (у моралном смислу); још значи кварити ријечи и реченице. Не постити, радити ствари противне вјери и обредима и у опште кварити све што је светиња и старица, то значи побугарити се.

Пошто су се тако Срби побугарили, они су почели примати *византизм*, што им је егзархија циљала мјесто својих, што су сами издржавали и што им је циљала епископ кнежевима. Тако се и школе епископ побугарише.

И неуспјешно ратовање епископског Туреком много је припомогло Бугарима, јер Срби изгубише наду, да ће се с браћом моћи икад већ ујединити. Па не треба критик: егзархијски агенти и бугарски учитељи непријатељски су гледали на епископске учитеље, ако је још који био заостао, па су употребљавали најгнуснија средства, да их прогнају, разумије се помоћу туреком. Нешто из очајања да се могу избавити а нешто и с тога, што је кнежевина била престала давати им оно мало плате, а поглавито и највише из страха, да их не оклеветају бугарски учитељи, одрекну се сви учитељства, и тако оставе широко поље бугарској пропаганди у Македонији.

Овдје г. Јастребов наводи шледеће епископске народне учитеље, које је он познавао и који су били све до г. 1876: у Куманову Зарија Радичевић; у Врању Вићентије Поповић, кога је отровао један бугар-

ски агент; у Башном Селу код Велеса Петко Златковић; у самом Велесу једна учитељица Српкиња из Аустрије, Марија Н—ћ; у Скопљу Стојко Аћимовић; у Титову Никола Стојићевић; у Кичеву Петко Николић са својом женом учитељком; у Дибри Станко Лазаревић и учитељка Н. Н.; у Битољу Кузман Бацовић; у Охридском округу Цвјетко Поповић; у Кратову Живота Милановић; у Трну Милош Лекић и т. д.

Пропаганда бугарска ширила се не данима него часовима — *благодарећи и енергичној заштити руској*.

Послије побједе руског оружја, Санстефански уговор објавио је *urbi et orbi*, да су бајаги у цијелој Македонији све сами Бугари, и тијем су се санкционисале све бугарске маште и бугарски планови. Отада Бугари почеше још више мислити, да побугаривање Срба одговара и руским намјерама. Та мисао је народ још више привлачила бугаризму, тако да се почео гордити именом бугарским. Ти Срби почињу да пишу своја презимена као Бугари; мјесто свршетка *и* стадоше писати *ов или ови*; н. пр. који су се звали Кушевићи почну се прозивати Кушеви; мјесто Ризовићи — Ризови и т. д.

Тог ради врло је поучно прегледати имена претплатника на књигу издану у Солуну 1869 г. под насловом „Службеније еврејско и всезлотвореније писмо“, која је била преведена с грчког на *простий језик болгарски к уразујенију простојму народу*. Језик се овдје назива *прости* бугарски језик, јер је преводилац није преводио за Бугаре него за Македонске Србе, који бугарски не разумију. Но о овоме простоме македонском језику ми ћемо касње говорити, а сада ћемо прегледати имена претплатника из Велеса, Тетова, Скопља, Сопота, Врање и осталих села и градова у Македонији. Ту налазимо највише имена и презимена *српски*, као Славковић, Петковић, Богдановић, Миховић, Бошковић, Вуковић, Дојчиновић, Радовић, Бојовић, Пејовић, Максиминовић, Стојановић, Михајиловић и т. д. Има презимена на *ов*, као Танчов, Стојлов, Марков и т. д.; али много више има презимена цинцарских, као: Чингар, Сфакар, Чокал, Гесе, Читкуш, Крнде, Дридар и т. д.; и неколико грчких, на пр. Петрушки, Паноурум и т. д.

Из историје знамо, да су Балканско полуострво населила српска племена много прије инвазије бугарске. Она словенска племена, која су потпала под јарам бугарско-татарски, најприје су изгубила своје племенско значење, а за тимем се у њих развио морално-интелектуални живот бугарски. С тога и нема старе бугарске књижевности, или ако је и има, не може се пофалити тимем, као српска. У цијелој Македонији није се нашао ни један бугарски споменик, изузимајући Москопољског, који је нашао, по тврђењу Дринова, покојни Григоријевић.

Ову истину, т. ј. да Македонци није-су Бугари него Срби, врло је могућно доказати научним истраживањем на основу упоредне кранологије. Прави Бугарин има и другчију дубању, а и стас му је са свимем другојачији. И тимем се оштро разликује од Македонца. Ко познаје Шопова не ће рећи за њега да је Србин; напротив, ко је видео Максимовића или Пана Стефанова из Велеса, који сада живи у Солуну, не може никако рећи, да он ма у чему личи на Цанкова, Шопова, Дринова и друге.

За Србе у Турској од великога су значења писмена *ћ* и *џ*, које Бугари немају. Тимем писменима оштро се разликују Срби од Бугара. Г. Драганов, бивши учитељ бугарске гимназије у Солуну, од кога се много могу надати слависте, говорио је г. Јастребову, да сва дјеца, која долазе из Македоније у гимназију, задају највећу бригу учитељима, који их уче бугарском језику, не могући их одвикнути од матерњег језика, да не изговарају писмо *ћ*, него да га замијене са гласом *жд*, н. пр. у ријечи *веће* — *вежде*. Па ни *Миладинов*, који је побугарио српске пјесме у Македонији, ни *Верковић*, који служи и Србима и Бугарима, није могао избацити српска писмена *ћ* и *џ* из својих пјесама.

Више споменута књига „Служеније Еврејско“ убједљиво доказује читаоцу, да је језик, којим је она писана, српски а никако бугарски. У свакој врсти и ријечи и реченице чисто су српске. Ми знамо да Бугарин не употребљава ни у писању ни у разговору партицип, а у овој књизи врло се често употребљава на пр. *будекји*, *будејни*, *будућ*; знајјаке т. ј. знајући; чатејке — чатећи. Писмо *к* становници Македоније при крају ријечи изговарају као *ћ*.

Даље г. Јастребов језиком ове књиге доказује, да није бугарским језиком написана него српским. Покојни Гилфердинг, пролазећи кроз Призрен, примјетио је у призренском говору бугаризма. Г. Јастребов пита оне, који Гилфердингову примједбу понављају: за што се старају, да у српском језику нађу бугаризме, а неће да виде у бугарском језику ербизме? Но у чему они налазе бугаризме у српском језику у Призрену? Гилфердинг је чуо у Призрену предлог *со, сос* у првом падежу, н. пр. *сос нож*, *сос камен*. Прије свега Призренци не говоре ни *со* ни *сос*, него тај предлог изговарају: *с'с*, *с'с'с* сасвијем онако, како су то изговарали и писали Срби за вријеме Неманића.

Више пута чује се овакав силогизам: *Оно нијесу Срби, него су Бугари, који у мјесто ја говоре аз. Македонски Срби говоре аз, дакле нијесу Срби него Бугари.*

Прво и прво Македонски Срби говоре чешће *јас* него *аз*; а друго то није оштра употреба и исказ те личне замјенице. Македонски Срби готово сви без изузетка говоре *ја* или *јас* онако исто као што Руси говоре *ја* или *јас*, ради веће важности. Ако би ви на мјесто *јас* чули *аз*, то ништа друго не доказује него утицај црквених књига. С тога смо ми слушали, гдје људи говоре *аз* и у Пећи и Новом Пазару, н. пр. *Аз дошупотисани* и т. д.

Отуда је и оно и *што* мјесто *што*. Врло је вјероватно да су домаћи књижевници путујући често у Свету Гору, чули од руских калуђера глас *шч*, и старали се, да га рашире и међу своје ђаке, али се тај глас није код њих одомаћио. Они говоре *што* и ако га пишу *шчо*. У *Вјерују* они изговарају „животворјаштаго“.

Као што македонски Срби изговарају гласове *ћ* и *џ*, тако исто они имају и изговарају гласове *љ* и *њ*, и ако их не пишу, него пишу старински *на знане*, а изговарају *на знање*.

Не треба заборавити главну црту, којом се разликује језик македонских Срба од језика бугарског, на име: акценат на слоговима. Зна се, да Бугари у разговору стављају акценат на пошљедњи слог у двосложним ријечима. Међу тимем македонски Срби су сачували акценат српски на првом слогу.

Што се тиче такозваног бугарског

члана *то, та, ва, во, но, на*, који употребљавају македонски Срби, али не сви, морам по ново потврдити, да то није члан, него скраћена показна замјеница ради јаснијег израза појма, који хоће да некажу, н. пр.: *Праћам писмово* — пише маћ. Србин, а тијем хоће да каже, да пише *ово писмо*.

Г. Дринов упоео се из петних жила, да докаже, да *славу* (крено име) имају и Руси и Бугари. То је урадио с тога, да би одузео значај *ерпској слави* и да би Србе лишио тога стварнога знака, који их разликује од свијех словенских племена. Ја сам Рус, пише г. Јастребов — и хвала Богу доста сам пропутовао и по Русији, али нијесам нигда у Руса видео празник налик на ерпску *славу*. Они Срби, који су се преселили у Русију, изгубили су тај ерпски празник и порусили су се. Ако има гдјегод у Бугарској слава налик на ерпску, то смјело тврдим и кажем Дринову, да су сви они Бугари, који славе крено име, Срби по поријеклу.

Ово је у изводу предговор врло важне књиге г. Јастребова о обичајима и пјесмама Срба у Македонији и Старој Србији. У овој књизи ми видимо ерпски језик у пјесмама и ерпске обичаје, које находимо код Срба управо до Велебита. А овим предговором још је боље своје дјело развијетлио.

Према ауторитету овога признатог етнографа, који живи од толико времена у Старој Србији и Македонији, и који саму истину истражује и само факта наводи, какве вриједности може имати етнографска карта, коју је Петроградско Благотворително Славенско Друштво, обмануто једнијем Верковићем, концем године приложило свом органу и своме календару некакву етнографску карту, која Бугарима даје сву Македонију и Стару Србију? Баш никакве у науци, али је кадра доста зла проузроковати и у односима ерпско-руским а на штету опћу словенску.

И за то смо са задовољством разумјели, да је исто Благ. Слов. Општеству у Петрограду, чувши протест ерпских листова из Биограда, који су подигли из душе свакога Србина, противу толике неправде руске бугароманије, закључило, да ту злогласну карту исправи према резултатима науке; а предјели, за које се не може рећи ни да су чисто бугарским елементом насељени, ни чисто ерпским, да

остану неутрални између ерпске и бугарске границе.

Ми с нестрпљењем ту поправљену карту изгледамо, да се што прије умире раздражени духови ерпски; а још више, да се што прије престану наши непријатељи веселити и служити тијем злосретнијем дјелом противу ерпско-руске заједнице, која је прошле епохалне године косовске инаугурисана.

ПУТ.

Посвећено моме пријатељу и узор Србину

Николи Бабићу.

У далеке цвјетне мирисаве краје,
У предјеле благе радости, весеља,
Гдје прољеће љупко вјечно дане траје,
Позове ме давна мога срца жеља;
И љубећ' јој руку „збогом“ рекох мајци,
Па заплоних морем у лаганој шајци.

Одскочило сунце! А пучине плаве
Лагани се вали играју и пјене,
У чистоме зраку, више моје главе
По-који се галеб у даљине крене; —
Ој лагане тиге, ви путници сретни,
Пратите ме тамо до обала цвјетни!.. —

У тавну безкрајност, у неоглед сами
Моје око лута, диви се и чуди;
А то пусто море све ме даље мами
Смјештећи се љупко, ширећи ми груди. —
Ој несито море, не варај ме млада,
Као чедо мајци предајем се сада.

И за тренут цигли и врхови гора
Изчезнуше оку — свуд је пустош права,
Само гледам море, небо одозгора
И сунашце, што ме љупко озорава;
Само чујем вјетрић како тихо пирне,
Па у једра шајке лаким крилам дирне.

* * *

Утонуло сунце. А по небу милом
Злаћани звјездица свуд трепери зрак,
И анђео санка све пригрли крилом,
И са тавним велом све притисну мрак;
А слаћани гласи тајанственог хора
Заносе ми душу са широког мора.

Ал' гле ледне страве, што ми душу слама:
Са запада право, к'о цинови пусти
С' громовником страпним, у гњеву полама,

Јурнуше безбројни облакови густи;
И заман сам небо погледао често,
Сваки зрачак наде блистати је престо...

И чуј! Вјетар духну, к'о бр'јегови већи
Срдитога мора уздигли се вали,
И у страшном адском поамном гњеву,
Слабу су ми шајку ударати стали;
Ето црне слутње, ето страве нове —
Потону ми шајка у страшне валове...

— Ој варљиво море, ти проклето било!
Зар ти пљеном никад чељуст пуна није?
Ој колико на те суза се пролило?!
Ал' на то се само пучина ти смије;
Чељустима празним тражи жртве нове,
Сребрнијем валом мами их и зове. —

И к'о слабу сланку изгубљеног мене
Витлали су вали у поаму своме,
И снаге ми бјеху веће измождене,
И крвца се следи у срдашћу моме;
Па у страви ледној у пучини јада
Побожно ми душа молила се млада.

И с' вјенцем ружица на свијетлој глави,
С' буктињом у руци, ширећ' златна крила,
Нада-мном у зраку на једанпут с' јави
Дивна, красна мома, љепша него вила;
И дрхћућим гласом прозборих јој тада:
Да-л' ми помоћ носиш љепотице млада?

„Ја сам Нада — рече — чедо више моћи,
Моја свјетлост снажи ослабљеном грудни,
На нова прегнућа пропалога буди;
Па и теби дођо у сред ове ноћи, —
Напр'јед за мном хајде! зрачићу ти путе,
Не клони, не дај се сили буре љуте!“

„Ој води ме, води помоћнице мила
На обале бајне гдје прољеће цвјета,
Гдје анђ'о слободе моћна шири крила,
Гдје ме свуда пјесма рајовања срета;
За тобом ћу свуда, ој води ме, брани,
Љепши ће ми с' тобом засинути дани!“..

Запламти ми крвца и кроз слабо т'јело
Пробуди се снага, ојачаше груди,
И замахну руком кроз валове смјело —
А све више море своју срџбу буди; —
Залуд ти је она, мене нада прати,
И скоро ћу весо на обалу стати!

И гле! Света нада варала ме није,
На обале цвјетне изведе ме она;
Ој дивни милина, на висини трона
У пурпурном зраку ту слобода сије!
Не чују се гласи робовања клета; —
Нигдје трња нема, свуда цвјеће цвјета.

И стајући тако на обале красне —
Гледајући свуда само цвјеће мило,
Око ми је много врелих суза лило,
Кад се сјетих

И мирисног цвјећа, премаћећа бајна
Набрао сам киту (ал' све санак бјеше..)
Преко силни гора и мора безкрајна
Тек за часак крила наде ме одијеше;
И с' цвјећем се милој домовини врати —
У чело ме добра целивала мати.

Та одкуда цвјеће у сред зиме таке?!
— Питаше ме браћа, врли друзи моји; —
Преко мора зала, кроз буре опаке,
Преко трња хајмо — тамо цвјеће стоји;
Тамо оно цвати! Хајдемо га брати,
Нек се њиме кити домовина мати!..

Дубровнику, 12 јан. 1890.

CRNOJEVIĆ Алекса Шантић.

Успомена из бокелског устанка.

I.

Сунце је златило раштркане по
обзорју облаке; задњим зрацима опи-
сипало је врхунце планина, те се као
несташно дјевојче купало и играло
ружичастим валом, док не зарони у
далеку пучину. Чамци су кретарили по
заливу подигнутим једарцем. Вјенга
ручица красотице кретала је крмилом,
па дивот-посмјехом кроз бисер зубе
пут лахора: ој мили мој! — гукнула.
А лахорић, једва дочекао љуven по-

позив, стригао те стригао лађицом узбибано море.

Наслоњен на стрехи посматрао сам тај весео божји свијет. Топио се, а немогао се растопит од милине. Већ сам се био занио у вилинске дворе, већ узде пустио Пегазу, док ме на једном из сна не пробуди сребрни гласић родице ми Ивке. Звала ме је на прегришт трешања у лађицу. Одмах потрчах, па се укрцах. Восци намакли весла, па већ лађа остављала за собом трак бијеле пјене, кад ми мајка са игала весело повикну: „Ће не избјеже науковим мрежама.“ Сад ми пред очима пуче јучерашње шапурење мед мајком ми и родицом; сад стопродознах, да кане са мном кроз Вериге у чарни засеок на пар недјеља. Отимао ти се ја и отимао — ал узалуд. А кад не бје друге, морао сам стиснути пале и с друштвацем „Ружу Просерпину“ пјевуцкати.

Доцјевасмо излив Станкова срца, па се жив разговор заметнуо, све двоје, а двоје. Ја сам се забављао са Ивкином мајком, гледајућ на обје обале залива; а Јово Ристов, вјереник Ивкин, чисто се топио у медним ријечима своје вјеренице. Био је то момак бап од ока: средњег стаса, а витког узраста, мужевног лица, гавран косе, соколовог погледа. На Ивањ-дан љетос тек навршио двадесету годину. Ивка бјеше ама прави анђелак; пунољак тек пропуко. Црномањаста а витка, вољујских очију, бисер зуба, а устанца као да си јој их паром прорезао.

Ми покрај Бајове куле, а здраву Марију тужно — тихо пребирало звонце кроз зелен-горицу. Низ планине се ноћ спуштала. Поужгане свијеће с обје стране залива одсијевале су од површине морске. У капелици

светог Тројства испод Лимове куле цкилило је кандило, а зраке му жалобно расвијетљивале тосивљеле временом стијене. Жалобнију ми приповијест о тој капели тетка приповиједала. Далеко бијасмо одмакли, кад ми тетка приповијест доврши, па се готово од ужаса скуњих, да ме срећом древни Пераст не занесе у доба бокељских витезова, мелема на рапам садањих Бокеља. А кога да не занесе оточић св. Ђурђа и Госпе од Шкрпјела?! — Тај живи доказ племените бокељске љубави прама свему што је свето, што је чисто и непорочно. Усхтједне ли се иностранцу да упозна Бокеља у душу, нек завири у тај Госпин храм. Ту му хисторија, ту вјерско чувство, ту значај бокељски.

Заљегосмо кроз Вериге. Кроз огања св. Недјеље просицње се свијетлост кандила испред Богородичине иконе, те прати поморца Бокеља далеко тамо по сињој пучини. Сврнешћ оком пут била планине — све спава прамаљетним сном. Но гле тамо врх Милутинова, па самани врхунац, час се помаља, час крије за стабаљем свијетлост. Из подаље дражице допире нам до уши дивни роман обљубљене лире. Све, па и само веслање ушпикало ме у неку заборав самога себе....

Чамац заструже игалом, а Ивкин повик: „ево нас, ево!“ — готово ме снеби. За вечером ме Ивка боцкала те боцкала; називала ме сањаром и којечим. Кад нам зажели лаку ноћ, погледну свог миљеника тужно, ал поносно. Тај поглед бјеше свечан и мио тренутак, у ком љубав прама, домовини сполну љубав надмашује величанственијом чини. Ја га тек

кашње разумјех, а кајање ми ни сад није престало....

II.

Цича је зима. Намело је снјега, да не можеш преко кућног прага; а бура запалила, да се све димови узвиглали преко мора. Стинула ми крв у жилама од страха. Била тамна ноћ. Није се чуло ништа друго до ужасног хујања вихора и ударања о брегове бијесног мора. А кад виђех мајку, гдје пали маријину свијећу, обузме ме вјерско чувство, клекох те молих и ја... И би ми души лакше. Ивка је била до мене као скамењена, само што је упирала влажне очи пут голих литица, не приступних врлети...

* * *

Мукло је доба ноћи. Мјесец ка-
што помоли иза облака, да одаје
ноћног путника. Сад је на саманој
главици поврх Рељинога, сад закре-
нуо на лијеву, те опазио стражара,
дао му ријеч и хрлио све брже и брже
прама кули, те дуби врх љута жи-
вац-камена. И другој се стражи пут-
ник примаквао, ријеч дао и допао кули
на капију. Звекира не било на капији,
но биле добре шаке у путника. У
час се капија отвори, у час путника
кула прими. Није ресио кулу ни фини
ћилим, ни меки душек, но оружје о
зидовима повјешано. На сурим стру-
кама посиједали сердари и војводе.
Пуше у дуге камише и диване. По
мрком им лицу, види се, да их је
ту окупио озбиљни договор. У зиду
убодена луч одаде путника. „Јово
Ристов!“ орио се кулом повик ра-
досни...

* * *

Дубоко је кланац Орлово упао

међу двије горске кдсе. Хрид до хри-
ди, врлет до врлети, црне не при-
ступне као авети нижу се бјлом
обих коса. Кад се вјешта мишца ма-
не, кадра је камен с једног на дру-
го бјло пребацит. У том кланцу,
кроз који једини пут води у Д. К.,
запали усташе у четири чете. Ције-
ла регимента била је пред тијем
кланцем. Већ се била прва сатнија
крају кланца примакла, а задња је-
два у кланац ступила, кад усташе
са три стране просуше живу ватру.
Разлијеже се бојна вика; наста ко-
мешање. Коњи посрћу, момци бјеже
куд који, а топови грме, да сруше
горске греде. Никнули усташе као
из земље па препријечили излаз. Кад
се сумрак уфатио, задњи јуриш уста-
ше учинише, и срећа је њима по-
служила.

Чудесним се јунаком показао Јо-
во Ристов у раздвоју крешева. Као
лав је насрћао, као тигар бијеснио,
а на горски звијук, јање, у гору
умакао.

Кланац је био тад spaшен, али у-
сташе, надјачани десет пута већом си-
лом, умакоше послје крвавог поко-
ља у Црну Гору. Браћа их Црно-
горци закрилише својим прсима, сто-
јећ попут гвозденог дива на грани-
ци своје слободе.

* * *

Била је лијепа зимска ноћ. Пу-
ни мјесец са сред звјезданог неба
расвијетљивао је грозно бојиште на
излазу кланца. Црвена крвца ма-
стила снјег продирућ кро-зањ до
чадора близу разанета. Под чадором
орио се ђавољи смијех издајице. — Сми-
јех је тај био попутница мученицима
слободе —. Допрла крвца и до самог
издајице, па га у живо срце упекла.

Скочио издајица из чадора, па бјежао као бијесан у ту глуху ноћ. Уморио се, па је хтио отпочинут. Сио на пањ, ал у зао час, јер му у очи ударио одсејв крижића, те му је вишио на прсима. Шчепао крижић — лушио њим о земљу, па летио, летио као рањена звијер, без даха, без гласа.

Кула усташу горела у сав пламен. Гле! човјек, што ли? у свем трку. Већ је на домаку ватре. Већ варнице скочиле. Пламен се отворио и затворио над тужном жртвом

Кад се даница на истоку указа, тужно су стршила пут небеса четири црна мира: гроб издајице.

* * *

На западној граници Црне Горе пружио се пријатно сеоце Мали Залази. Међу којих сто потлеушица, намах ти у очи пане једнокатна кућа Стева Ракова, залашког главара. У маленој соби те таванице логом лежи на одру Јово Ристов, тешко рањен у лијевој лопатици. Блиједило му се просуло јуначким лицем; уснице му кашто задрхте од љута бола. Око њега тетонила Стеванова ћерца Милица, дивно дјевојче од којих шестнајест љета. Бјелопутна а румена; вијенац јој сплетен од плаве косе под капицом спуштао низ обла рамена двије плетенице до испод паса. Сад отирала Милица рањену јунаку са чела крупан зној, сад му придишала прамове црне косе, те му се прилијепише уз знојне слијепочице, а сад му мијењала усјеку, па му рану ракијом залијевала. И све то чинила неком мајчином њежношћу, да су се рањенику и нехотице крали умиљати погледи за Миличиним о-

чима. У огњици је Јово чешће спомињао Цвкино име, тенао њежне рјечи

III.

Снијега је нестајало све више и више с планина. Ливаде се заодијевале зеленим сагом, извезеним гђе-гђе бијелим и љубичастим цвијећем. Бистри поточић жуборећи скакуташе с камена на камен. Мај се виђао у пуном руху и природи. Чамци су крстарили као прошлог љета по заливу, лахорић једнако лепирио; ал није било онога весеља; све је туробно, све жалосно било. А како и неће, кад на вратима жупне цркве висе великим словима печатан оглас, којим се једина потпора старици мајци одузимље у војнике. Ах! златна слободо, гдје си, гдје си? — питали се приморци Бокељи. Заман, заман, — у невријеме...

Освануо лијеп дан. Звона са матичиног звоника оглашавала су народи мир. У цркви се поредали војници у сјајној одори, а старац свештеник ступив пред жртвеник почињао свечану службу божју. Сиједу му косу трак сунчани расвијетљивао, а глас му дрхтао као шиба на води. У дно цркве шепирила се два млада поморца са сребрним крижићем на прсима, па ти из свег гласа, послије довршене службе божје, рикала „Те Deum“. Штовани старина благосивљао је некрвном жртвом народ, а сузе му потоком низ племенито лице падале.

Глас трубље позове војнике на таборје пред црквом, гдје им се подијеле колајне и медаље. На то загрме црквени мужари црквеним барутом набијени, да се је све орило околним планинама, а смртно бједило просинало се по лицу родољуба.

Не далеко цркве шетала Ивка вртом, те се зеленио за бијелим дворцем. Није била то она прва Ивка, спремна сваки час на шалу, на весео смијех, но јој лицем прелазила нека туробност, готова очајност. Шетала је вртом у дугој хаљини, разчешљане косе, па ти се причињала горском вилом. Кад је дошла до сјенице на крају врта, као уморена сједне, те прекрстив руке на скуту угре поглед пут планине, те се на домаку хитца из пушке дизаше пут ведрога неба. Дуго је тако зурила. Не мога је занијети ни пјевање птица, ни жубор поточића, ал је могло грување мужара преобразит у лик смрти, могло јој плаве очи напунит суза. Несретне природе, сретне ли умјетности!...

Из тога је пробуди младо Црногорче, те јој предаде лист од Јована Ивка распечати лист, те га спасти читати. У почетку јој се разли лицем блаженство, које не потраја дуго, јер је обузе готово очајање, кад разабра, да је Јован с мајком јој позивље у Бар на растанак од године, двије ли, а можда и на увијек. Нека је слутња морила. Једва смогне снаге, да се дочепа дворца. Мајка је тјепила, но тијем јој само веће ране отварала. Најпосље се Ивка некако примири. Написа Јовану лист пун љубави и заклињања, да се не дијељи од Црне Горе, те га преда младом књигоноши, који се био међутим баш љуцки подкријенио у гостинској соби. Узалуд Ивка преклињала Јована, да остане; Јован био тврде рјечи, па што рекао, то и извршио. Кад виђе Ивка злу и гору, упути се с мајком до Бара, да дочека миљеника. Тужан био опроштај, тужнији растанак. Кад парњача с Јованом

крену, срце јој је хтјело свиснут од тешког бола, а кад виђе, гдје зраком лепрши Јованов рубац, замахну и она својим, па се сруши самртна на мајчино крило.

* * *

Једва Јово у Цариград стигао, а сви га Бокељи, те се ту налажаху, салетили, па се натјецали ко ће му прије бити од услуге. Не знао се Јован у први мах ни сабрат, а камо ли одалучит, часа ли ће се прифатит. Још дјететом путовао Јово по мору са оцем, ал кад му отац видио, да му јединцу не пруди поморство, дао га на школе, које Јово сретно доврши, прије по ће под заставу.

Премишљао се Јово, док на покон не прифати понуду капетана Пивића, те пињим крене, као супутник, пут Буенос-аиреса, За нашега се Јована сви нашинци живо заузеле у Буенос-аиресу, а особито капетан БРНОЈЕВИЋ, достојни примјер правог родољуба. Помогao он Јовану и новцем и савјетом, па му нашао за ортака Николу Црногорца. Кад свијет упозна Јована у душу, а чу већ отпријед за јунаштво му, хрлио му јатомице у дућан. И ако је Јован са својим знањем могао бит књиговођом које трговачке куће, није хтио он бит туђим, но својим човјеком; а уједно хтио је показат, да држи сваки занат племенитим и достојним и најученијег човјека, па био тај занат ма како прост, само ако је поштен. Радио је Јово и ортак му Никола као мрав од јутра до мрака. Из почетка је дакао само кацкало, но кад им срећа објеручке послужи, тјерали ти они трговину све већу и већу. А како никад не заборавише за поште-

ње, толико им се намакло одасвуда кунаца, да су једва могли одолијевати. Кад би послјејече вечере сјели, да одахну од дневнога рада, морао је Јован дуго и обширно причати Николи о устанку. Јован се већ у почетку досјетио, чему га Никола мучи причањем. Па како му је било тешко зацјељене ране отворат, чим би га Никола намамио, да прича, Јован би ти одмах ударио причат о Милицы. Николи је била Милица вјереницом, па да навлаш не пита за вјереницу, наврћао би воду на свој млин, кад би Јована запитао: Јоване, како оно би?

А најмилији им је био разговор о њиховоме повратку у Црну Гору, гдје су намијерали трговачку радњу наставити или у Бару или у Никшићу, па се ту и вјечно здружити са њиховијем вјереницама.

Али посред тога њихова рада успјешнога и те слатке намијере, Јован се разболи и у једној турској и његовоме побратиму суђено је било, да тај пусти глас донесе у постојбину му.

В. Тринковић.

Под липом.

Колико је кобних дана
Преко овог прешло виси,
Од када се сладих чаром
Твоје сјенке и мириса,

У наручја држећ' цвјетак
Из божанске њиве саме,
Којег небо и анђели
Одгојили бјеху за ме?...

Ал' споминјат' зашто дане
Некадашње моје среће,
Зашто зборит' о ономе,
Што се више вратит неће? —

По ти ево у загранке
Мећем цвијет ови бајни, —
Цвијет бајни, из сред срца
Мог несретњег ишчупани.

Причувај га под засјенком
Крунице ти мирисаве,
Док ти кроз њу зефир пирне
На уранку зоре плаве.

А кад јутром на уранку
Листићи ти зароморе
И лаким их дахом дирне
Син Астреја и Авроре, —

Њему цвијет препоручи,
Нек га носи тихим летом
У наручја своја лака,
Нек га носи б'јелим свјетом;

А кад на гроб њен налети,
Нек на груди њене пане,
На ледени тај споменик
Моје среће закопане;

Па нек знаде, чар прошлости
Да ће вјечно да нас спаја,
До састанка тамо ће нас
Простор неће да раздваја...

Србенда.

ЂУРЂЕ
CRNOJEVIĆ

Литературно-критичке минијатуре

„Евгеније Оњегин“

(из „Њиве“.)

Међу пушкиновим књижевним радовима „Евгеније Оњегин“, роман у стиховима, има особити значај. Вјештачки књижевни радови од велике су користи за човјека већ и тим самим, што побуђују у њему „добре осјећаје“, а и тим што човјек помоћу њих постаје искуснији и учи се да боље познаје живот и људе. Но осим те опће користи књижевни рад може имати и друго одређење, а то је, — да буде огледало оних промјена, које произилазе у духовном животу дотичног друштва, под утицајем нових историјских услова, те да те промјене постану разумљиве и јасне. Кад дакле узмемо књижевност с те тачке гледишта, она је не само јако средство за бу-

ђење друштвене самосвијести, него је она, ако се можемо тако изразити, управо савјест друштва, друштвена исповијест. У својој књижевности дотично друштво, или дотични народ устима пјесника, који умије најбоље да искаже своје мисли и осјећаје, прича свима и свакоме како своје врлине, тако и своје мане и пороке, износи своје дубоко сакривене, а можда и не сасвим свјесне тежње, па, шљедователно, говори не само о садашњости, но у неколико даје разумјети и будућност, која почиње тек да се зачиње у народним тежњама. Пјесник је дакле у извјесном смислу управо „пророк“ и као учитељ друштва и као проницавајући ум, који је кадар да дубоко заври у скривене тајне будућности. Баш у томе смислу „Евгеније Оњегин“ и заузима у руској књижевности одвећ високо мјесто.

У дане, кад се таленат Пушкинов развијао у свој својој снази и полету, у руском друштву почела се била показивати нека особита врста људи, особити „тип“, који је јасно показивао, да има нешто болешљиво у тадашњем умном животу руском. Тако обични људи, који се ничим не истичу из своје средине, живјели су природно и просто по уобичајеном реду шудећавајући се према околностима; али старајући се удесити свој живот према животу друштвеном у опће, природно је, да су се старали и познати тај живот и познавши га, постављали су у њему често врло важни и корисни чиниоци. Но у исто доба ми налазимо и другу врсту људи; то су људи, бар колико се чини, даровити, паметни, а уз то они су добили, у срањењу са осталим русима тога доба, добро јевропско образовање, али у исто вријеме нијесу ни од какве користи друштву, у коме живе, него напротив, они су друштву на терет. Но треба да примјетимо, да се тај тип тек тада почео био „показивати“ и друштво руско није те људе познавало, а ако су се и сријетали с њима, нијесу на њих обраћали никакве пажње, јер их нијесу разумјевали. То неразумјевање било је сасвим природно и јасно, јер је та појава била сама по себи нова и није се имала када објаснити, па када се у „Евгенију Оњегину“ тај тип појавио насликал и у књижевности, о њему су се појавили најчудноватији разговори и објашњења. Па и много доцније, знаменити у то доба критичар, Бјелински, који је писао о томе

дјелу, није га потпуно објаснио, и тек је доцније постало јасно, да је у лицу Евгенија Оњегина насликана умна болест руска тога времена.

Из овога је јасно, како је велика заслуга Пушкинова, што је он умио својим великим проницавајућим умом не само примјетити, него и насликати ту нову, важну појаву руског умног живота. Заслуга је та тим значајнија, што се први пут у Евгенију Оњегину показао такав однос књижевности према друштвеном животу. Истина, књижевност је још прије Пушкина узимала на себе друштвене задаће, што се особито види у комедијама Фонвизина „Недорастак“ и „Бригадир“. Али тамо још није била сачетана умјетност са истинитим сликањем друштвеног живота; тамо се у лицу Простакових и других сличних њима немјејавало незнање, а у лицу Цифиркиних хвалила се просвјета, али Простакови и Цифиркини нијесу били живи људи, него само слике створене с неком у напријед одређеном цијељу, којима је писац по својој вољи давао и својства и мисли. У Евгенију Оњегину први је пут (ако не рачунамо комедију Грибоједова „Горе од ума“, која се појавила скоро у исто вријеме кад и Оњегин) пред читаоцем изведен потпуно живи човек, у коме нијесу била напријед постављена извјесна својства с намјером да се покуде, или похвале; — све је у њему било природно и просто и изазивало је читаоца на размишљавање, али оно што је он собом представљао — било је у неколико неодређено, загонетно, као што то и у ствари свагда бива. Пушкин је са највећом тачношћу насликао изображеног човека свога доба; разумјети га, у опште говорећи, било би доста лако, кад се не би томе пријечили на пут услови ондашњег живота и погледи ондашњег друштва. У сваком случају изображени Оњегин био је у стању плијенити многим својим странама; да се пак види у њему зло, умна болест, није било по људи ондашњем друштву, кад су виђели, да и „здрави“ свуд у наоколо, нијесу бољи, но гори од Оњегина. И сам Пушкин, разумије се, није имао намјеру, да представи грђу страну руског живота, него је само представио појаву, коју је примјетно. По свему овоме Пушкин је у лицу Оњегина поставио питање, које је требало ријешити, — питање је то: зашто изображење није давало

Оњегину ни силе ни воље, да постане ваљани друштвени раденик и да чини добра дјела; ђе су узроци томе чудноватоме осуству воље и неодређености тежња у његову јунаку?

И с те стране Пушкин је учинио велику услугу руској књижевности, давши јој читави правац. Од тога доба, па скоро до наших дана, питање које је Пушкин изнио, постало је једно од најважнијих питања читаве руске књижевности. Читави низ великих руских књижевника радили су на томе, да објасне и освијетле тај загонетни тип људи, који је био изнесен у лицу Евгенија Оњегина. Гогољ је изнио исти тип у лицу Тентетникова, у „Мртвим душама“; Лермонтов у Печорину, у „Јунаку нашег доба“; Герцен у Белтову, у роману „Ко је крив“; Тургенев у „Хамлету шчигровског среза“, у Чулкатурину („Дневник сувишног човјека“), у „Руђину“, у Лаврецьком („Племићско гњијздо“); Гончаров у „Обломову“ и т. д. и т. д. до грофа Л. Н. Толстого, у кога се тај тип показује у многоструком гранању. Нема сумње да је та књижевна работа много помогла развоју руске друштвене самосвијести, а творцу „Евгенија Оњегина“, Пушкину, који је први пронашао и показао му тај плодовић пут, припада и прва слава међу руским књижевницима.

Но што је управо представљао Евгеније Оњегин? — Ми смо више рекли, да га сувременници нијесу разумјели, а доцније су признали, да је то слика „умне болести“ руске. Тај је факт и по себи љубопитан: он показује, да се друштвена самосвијест, која је почела Пушкином, постепено развијала. Још Бјелински, као што смо већ више рекли, нашао је за добро да узме у обзир свакојаке безнаравствене поступке Оњегина, као што су: убијство Ленског, презрење друштва у ком је живио, па и саме фамилије Лариних, која га је свесрдно предустрјетала; неумјесну горделивост пред Татијаном на селу и још више неумјесну његову љубав к тој истој Татијани, која је била основана на сујети и т. д.; он је бранио Оњегина, као човјека „изображеног“, као што је то и сам јасно исказивао. Други, некад веома чувени критичар, Доброљубов, без да се дуго колебао, убројио је Оњегина у број готована, а знаменити романиста Гончаров назива га „паразитом“. Појаву

Оњегина многи зову, па међу њима и Достојевски, просто „болешћу“, умном болешћу. Људи различитих назора сагласили су се у том мишљењу.

Но у чему се састоји та болест? — На то питање већ је одавно одговорено, па и ако нијесу сви сагласни са тијем одговором, опет је тај одговор најближи к истини. Постојала је у Русији особита партија, која је тежила, да оснује развитак на темељу народном, а њој је припадао и знаменити критичар Григоријев. Они су тврдили, а тврђење њихово било је праведно, да свако изображење само онда добива друштвену вриједност и само онда може бити корисно људима, када стоји у тијесној свези са „земљиштем“, на коме је суђено човјеку да проводи свој живот. Изображење, које нема коријена у земљишту, (које није поникло на народној основи), природно мора усанути и проћи без да остави икаквога трага и плода за будућност. Међу тим читаво руско изображење онога доба и било је управо такво, и људи који су га добили нијесу стојали на народној основи. Ето такав је био и Оњегин са свима својим потомцима: Обломовим, Печориним, Руђиним и др. Све је то помечута народна партаја освијетлила својим идејама и јасно и просто.

У самој ствари, разгледајте, какав је правац изображења био у Русији у вријеме Пушкина, прије њега и после њега.

Дијете су прије свега давали туђој гувернантки, да га васпита; те гувернантке обично су презирале руски живот и обичаје, и дијете се учило од њих да мисли на туђем језику и да презире свој матерњи језик и обичаје као нешто, што стоји ниже. У најбољем случају можемо рећи, да се под утицајем породице умножавао тај туђи утицај, али се није уништавао. Доцније гувернантку је замјењивао гувернер, „mon-sieur Abbé, сиромашни Француз“, као што каже пјесник, али он, разумије се, није утицао боље на дијете него гувернантка. Ни у најбољим условима није се у ђетету будио интерес к ономе што је своје. Осим тога изображени човјек онога времена припадао је обично вишој друштвеној класи, био је окружен робовима и у опште таквим животом, који није могао да не пробуди у њему осјећање свога превасодства над другима, и да усели у њега мисао, да је руски живот

запета нешто ниже од другог. Осим тога, у доба озбиљног развића, због тога што није тада било руске књижевности и науке, човјек се, природно, заносио туђим умним интересима, а не руским, читао је туђе књижевности, познавао је туђе научењаке, — и цијела „Русь“ изгледала му је као нешто чудновато и као земља, која је лишена живог ума. Изображени човјек тога доба био је све што-год хоћете, али само не рус, како по својим појмовима, тако и по својим представама; он је био сасвијем пренешен са руског на туђе земљиште. Језик, појмови, живот — све му је било туђе у својој рођеној земљи, а туђинштина је и по себи туђа.

Ето у таквој пустињи душевној јављао се у човјеку такав душевни склоп, да је он био свуда сувишан, па је био сувишан и себи самом. Човјек је од природе створен за друштво, и све што ради, он тежи да ради за друштво и с друштвом. Но што су могла значити и нашта су могла служити разна теоријска мишљења, погрпљена из туђих књижевности, па пренесена у руско село? У таквог човјека ум је заузет неком правном работом, као што каже Пушкин у истом „Евгенију Оњегину“. Ништа што га окружава не интересује га, вријеме му постаје неосносно, а као пошљедица тога јавља се то, да не може да нађе себи мира, него се баца са једног мјеста на друго. Једном ријечи сва својства Евгенија Оњегина јављају се као природне пошљедице његовог отуђења од оног што је своје.

У то вријеме, а и друго поље тога, јевропско изображење било је идеал руског друштва и цијел, којој је тежило. Природно је дакле, да критичког погледа на то „свето и велико“ дјело није могло бити. Према овоме је јасно, како је велико дјело Пушкина, који је својим пјесничким проницавајућим духом увидио и тако вјештачки и истинито насликао негативну страну руског изображења по јевропском калупу, показавши на то, што је у њему било ненормално и опасно.

Ж. Драговић.

Народне јуначке пјесме.

Из збирке

С. Радловића и В. Срдановића.

II.

Састанак Јанка Војводе и Крајинића Муја.

Књигу пише Крајинићу Мују
Из Косова поља широкога,
А посла је ка Сибињу граду
А на руке војеводи Јанку;
У књигу га Мују поздрављаше:
Побратиме војевода Јанко,
Знаш ли Јанко, није давно било,
Када смо се ми побратимили,
Побратили ал' не даривали;
Ајде дођи на Косово равни,
И доведи тридесет банова,
Да се ладна изпијемо вина,
И да нашу брацку извршимо,
Ал' не зови сестрића Секулу,
У пићу је пијаница тепки,
Опиће се заметнуће кавгу;
Ја ћу довест тридесет турака,
Нећу звати сестричића мога,
Мог сестрића Хрнаут Османа.
Када књига у Сибињу дође,
Нареди се Јанко војевода
И његовијех тридесет банова,
Да он иде у Косово бојно;
А бесједи својој вјерној љуби:
Чујеш Јано, вјерна љубо моја,
Кад устане дијете Секула,
Питаћете за даицу свога,
Немој њему љубо кажевати,
Да сам поша у Косово бојно
На састанку Крајинићу Мују,
Већ сам поша — реци — у планину,
Да ја лова ловим з бановима.
Отолен се Јанко подигнуо,
Те отиде у Косово бојно,
А Секула оста спавајући
На чардаку на бијелој кули.
Када Јанко у Косово дође,
Ту он Муја Крајинића нађе,
На Косово шатор разгледо,
Па под шатор пије вино хладно;
Код њега је тридесет Турака,
И довео Хрнаут Османа,
Те му сједи уз десно кољено.
Када Јанко дође з бановима,
Они добре коње одсједоше,

Сусрете га Крајинићу Мујо,
 Руке шире у лица се љубе,
 Питају се за мир и за здравље;
 Уљегоше под б'јела шатора,
 Па стадоше пити вино хладно.
 Кад погледа Јанко војевода,
 И видије Хрнаут Османа,
 Одиста му мило не бијаше.
 Чашу узе Крајинићу Мујо,
 Па наздрави Јанку војеводи:

Здрав да си ми, побратиме Јанко,
 Ни у здравље твоје ни у моје,
 Већ у здравље сестричића мога,
 Сестричића Хрнаут Османа,
 Који ће ти изгубити главу.

Чаша иде од руке до руке,
 Докле дође Хрнаут Осману,
 Турчин с чапом бјеше наздравио:
 Здрав да си ми, Јанко војевода,
 Ни у здравље твоје ни у моје,
 Већ у моје сабље оковане,
 Која ће ти окинуту главу.

Чашу попи — на ледину тури,
 За сабљу се руком прифатио,
 А на Јанка загон учинио.

Устадоше крајиници љути.
 Па везаше Јанка и банове,
 Узеше им свијетло оружје,
 Избацише на Косово равни,
 Избацише Јанка и банове;
 Сјели Турци, пију вино хладно,
 Јанка љетње горијаше сунце
 Са његово тридесет банова.

А сад да ти за Секулу причам:
 Кад устаде момак на чардаку,
 Онда ујни Јани бесједио:

О Бога ти, ујакова ујно,
 Камо Јанко и камо банови?

Јане лаже а право не каже:
 О дијете, Бановић Секула,
 Ујак ти је поша у планину,
 Да он лови лова з бановима.

Но Секула ујни говораше:
 Узо' час га, ујно, уловио,
 Ка' што ће га данас уловити.
 Ја сам момак ружан санака снго,
 Ђе се прамен магле зађенуо,
 Од Косова поља широкога,
 У маглу је Јанко улазио,
 III његовијех тридесет банова.

Када Јана оно разумјела,
 Бога ми се добро препанула,
 Па Секули право кажеваше:
 О дијете, Бановић Секула,

Јанко није поша у планину,
 Већ је Јанко поша на састанку,
 У Косово Крајинићу Мујо,
 И поведе тридесет банова.

Кад то зачу дијете Секула,
 Срдит момак на ноге скочио,
 Па изиде на бијелу кулу,
 Дивно свуче ђузел одијело,
 Дивно свуче а љепше обуче,
 Врх тијела танану кошуљу,
 По кошуљи златајли јечерме,
 Па доламу су тридесет пуца,
 По долами токе сканатима,
 А на главу капу и челенку,
 А на ноге копче и чакшире,
 Жуте му се ноге до кољена,
 Побратиме, као у сокола,
 Све од чиста жеженога злата;
 Па при себе прикупи оружје,
 А млађи му коња изведоше,
 Те се коњу на рамена тури,
 Па обрну од Сибиња града.

Он отиде право у Косово,
 Игра момак дебела зеленка,
 Сјаје му се златајли челенка,
 О бедри му поскакује хорда,
 Уз коња му хрче обиграје,
 А златни му литар позвекује.
 Када пољу у Косово сиде,
 Наћерао бијесна зекуна,
 Те му зеко на колаче скаче,
 Ал му хрче прије уграбило,
 Те је хрче дошло код чадора,
 Код чадора Крајинића Муја.
 Када Јанка савезана нађе,
 Око њега хрче обиграва;
 Ал бесједи Крајинићу Мујо:

Чије хрче, Јанко побратиме?

Но му Јанко на то одговара:

Ово хрче бановца Секуле.
 Но да видиш Крајинића Муја,
 Он погледа пољем широкијем,
 Ал се прамен магле заподио,
 А из магле свитукаху муње.
 Кад то виђе Крајинићу Мујо,
 Он прифати срцајли дурбина,
 Па разгледа низ поље Косово,
 Док угледа зорна каурина,
 Познаје га, познат не могаше;
 Дурбин даде свезаноме Јанку:

Виђи Јанко, онога јунака,

Мож' ли њега на дурбин познати.

Када Јанко угледа Секулу,
 Но се Јанко ограшио љуто,

Па је њему ријеч бееједио:
 Оно ти је Бановић Секула,
 Секула је коња разљутио,
 Па га гони пољем косовијем,
 На мене се момак насрчио,
 Што га писам звао у Косово.

Кад то зачу Крајинићу Мујо,
 Одиста му мило не бијаше,
 Па повика Хрнаут Османа:

Ну устани, мио сестричићу,
 Па узјахши коња од мегдана,
 Те сусрети Бановца Секулу,
 Његове ћеш савезати руке,
 Докле није доша код чадора;
 Кад угледа свезаног Јанка,
 Мога би ми квара учинити.

Скочи Осман на ноге лагане,

Па посједе коња од мегдана,

Те сусрете Бановца Секулу,

На Секулу кршом учинио:

Вежи руке, Бановче Секула,

Али ћу ти посијећи главу.

Кад Секула ово разумио,

Он довати лака шестоперца,

Па Турчину ријеч проговара:

Копиљане, Хрнаут Османе,

Није ово Јанко и бановић,

Но је ово Бановић Секула,

Син је мио Бана Страхињића.

Што се никад није уклањао.

На Турчина загон учинио,

Удари га копљем коштујинцом,

Обори га низ коња у траву;

Па навали, савеза му руке,

Свеза њега о коњу доброме,

А коња му свеза за зекуна.

Право гони бијелу шатору,

Докле Муја Крајинића нађе:

А кад Јанка виђе свезаног,

Наљути се Бановић Секула,

Па је сабљу извадио бритку,

На Турчина загон учинио,

Још Секула њему бееједио:

Копиљане, Крајинићу Мујо,

Вежи брже тридесет Турака,

Али ћу ти сад посијећи главу.

Кад то виђе Крајинићу Мујо,

Препале се, чудит му се није,

Јер Османа виђе савезана;

А Секула паћера зекуна,

Не да њима коње појакати.

Кад се Мујо виђе на невољу,

Брже веже тридесет Турака,

Пошто веза тридесет Турака,

Тад Секула осједе зекуна.

Па он свеза Крајинића Муја,

И избачи тридесет Турака,

Постави их код војводе Јанка,

Помијеша Турке и Банове,

Те их љетње горијаше сунце,

Па он сједе пити вино хладно.

Пошто се је вина натрошио,

Тад је момак на ноге скочио,

Он товари и Србе и Турке,

Свезане их на коње примно,

Па усједе на коња зекуна,

Он зеленка игра проз Косово,

Помијева тинко гласовито,

Доватио бича и канџију,

Те он гони и Србе и Турке,

Докле дође у Сибињу граду;

Изишло је мало и велико

Те сеири чудо свеколико,

Докле дође под Јанкову кулу,

Ујну Јану Секул зовијаше:

Донеси ми од тавнице кључе.

Јана њега хитро послушала,

Те донесе кључе од тавнице,

У тавницу побачао Турке,

И затвори Јанка з бановима,

Ту их држа за нећељу дана,

Докле му се ујна умолила,

Те одушти Јанка и банове,

А извади Хрнаут Османа,

И Турчина Крајинића Муја,

Обојици посијече главу.

А остале Турке крајичнике

Секула их даје на откупе,

За њих узе готовину благо;

Шњих је добар шићар шићарио,

Шићарио коње и оружје,

И њихове токе и доламе,

А сувише готовину благо.

Отидоше турци кукајући,

А Секула оста цјевајући.

III.

Женидба Цмиљанић Илије.

Чета се је подизала мала,

Окле су се и пријед дизале,

Од Котара од српске крајине,

Чета мала седам осам друга;

Пред четом је Цмиљанић Илија.

Ето чета уз планину мину,

Докле дође на Кунар планину,

На Кунару, на води бунару,

Ту је трудна чета починула,
 Воде пили, љеба заложили,
 Крај воде су ватру наложили,
 Те сушаху од росе опанке;
 Ал' не оће Цмиљанић Илија,
 Већ изиде на зелену јелу,
 Па двати сријали дурбина,
 Разави му седам кољенаца,
 Који гледа на седам сахата,
 Па поткуну поље под Удбињом,
 На Удбињу дурбин саставио
 Под бијелу Нуханову кулу;
 Ту угледа коло ђевојака,
 Ђе играју коло на околу,
 Коловођа сека Нуханова,
 Она млада колом окреташе,
 Све ђевојке главом надвисла,
 Госпоцкијем лицем зачинила;
 На ђевојку свила и кадифа
 Од врх главе до зелене траве;
 На ђевојку три струке ђердана,
 Један ђердан грло уфатио,
 Други ђердан прси поклопио,
 А трећи јој куца по дојкама;
 Још колико дуго грло било,
 Што јој ђердан није уфатио,
 Би станула рука од хаджума,
 Кад је виђе Цмиљанић Илија,
 Од јада га заболела глава,
 Од главе га прифати грозница,
 Једва сиде низ зелену јелу.
 Када сердар у дружину дође,
 Он дружини ријеч бесједно:

О дружино, моји соколови,
 Ја сам шићар добар угледао
 Под Удбињом, бијелијем градом
 Ниже бјеле Нуханове куле,
 Угледао коло ђевојака,
 Међу њима еску Нуханову;
 Кад ја виђех Нуханову Хајку,
 Једва сидох низ зелену јелу;
 Но дружино, моји соколови,
 Чекајте ме на дно од планине,
 На крај равна поља Удбињскога,
 Е ћу мога посјести дорина,
 Да отидем на Удбињу граду,
 Ако би ми добра срећа била,
 Да уграбим Хајкуну ђевојку,
 Ако би ме поћерали Турци,
 Да будете мене у помоћи,
 Кунем ви се а вјеру ви дајем,
 Ако здраво дођем у Котаре
 И доведем Хајкуну ђевојку,
 Добро ћу ве браћо даровати,

Даћу вама по чифте пушака
 И сувише стотину дуката.
 Кад сердара разумје дружина,
 Остадоше на дно од планине;
 Но да видиш Цмиљанић сердара,
 Кад узјаха на коња дорина,
 По турски је коња узјахао,
 А по турски сабљу припасао,
 А по турски чибук запалио;
 Од себе је диван и угледан,
 А на њега дивно одијело,
 Сердару је добро подијело;
 Пали су му на рамена брци,
 Сјају му се токе кроз бркове,
 Као мјесец кроз јелове гране.
 Право гони дебела дорина,
 Њега гони на Удбињу граду;
 Када дође сердар на Удбињу
 Под бијелу Нуханову кулу,
 Окренуо бијесна дорина,
 Те му дорат у колаче скаче;
 Колико је дора уморио,
 У бјелу га пјену обојио,
 Од дората ђога начинио.
 Ђидија је Цмиљанић Илија,
 На ђевојке не обрће главу,
 Право гони на зелену лонцу;
 Ту он свога одсједе дорина
 И ту аге удбињане нађе.
 Илија је турски селам зваше,
 А аге му селам прифатише
 И дивно му мјесто начинише,
 Па му чаше ошћедлије дају,
 Ошћедлије и добродошлице.
 Још бесједе аге Удбињани:

О Бога ти, сератлијо млада,
 Ти окле си, којег ли града?
 Но Илија њима бесједно:
 Ја сам таман од Травника града,
 Ево има седам годин дана,
 Како дворим пара честитога,
 У Стамбоду бијеломе граду,
 Па је мене царе оправно,
 Те ја идем од града до града,
 Те ја коло учим с ђевојкама;
 Кад би мене добра срећа била,
 Да бих добро игру изучио,
 Да ја цару учим султаније,
 Добро би ме царе даровао.
 Него аге, наши соколови,
 Јели тестир у коло играти?

Ал' бесједе аге Удбињани:

Тестир ти је, царевадслијо,
 Тестир ти је, а да зашто није,

Но се немој момак преварити,
 Немој пружит руку на ђевојку,
 Да те змија не удари љута.
 Ту се сердар њима поклонио,
 Па отиде колу ђевојкама,
 Доброга се дофатио друга
 Баш за руку Хајкуну ђевојку,
 Стаде коло окретати ш њоме,
 Стад' у њега нешто кркотати,
 Стадоше му токе звекотати,
 А врази му мироват не дају,
 Стаде Хајку стискати за руку;
 Хајкуна се вјешта не чињаше.
 Опет сердар мироват не оће,
 Већ јој ногом на ногу ставаше;
 Ђевојка се вјешта не чињаше.
 Ал' му врази мироват не дају,
 Но јој руке на дојке тураше,
 Ђевојка му на ухо шапташе,
 Да не чују остале ђевојке:

Ти делијо, главу изгубио,
 Ка' што ћеш је данас изгубити,
 Ако викнем на Нухана мога,
 Ти ћеш момак лудо погинути;
 Ја нијесам угојила лице
 А за такве сератлије Турке.

Тад Илија бесједи ђевојци:

О Хајкуно, прикладна ђевојко,
 Кажи право тако здраво била,
 Ти чија си заручница млада,
 За кога си угојила лице?

Но Хајкуна бесједи сердару:

Кад ме питаш, незнана делијо,
 Кад ме питаш, право да ти кажем:
 Ја сам сестра Нуха барјактара,
 Заручница Танковић Османа;
 Што ме питаш за бијело лице,
 Ја сам б'јело угојила лице
 За Илију котарског сердара.

Кад Илија ово разумио,

Он ђевојци ријеч бесједио:

О Хајкуно, Бога ти милога,
 Били млада познала сердара?

Онда Хајка њему проговара:

Ја бих лако познала сердара,
 Једном сам га млада видијела,
 Кад наћера плијен са крајине
 Проз Удбињу проз нашу крајину,
 Згодан момак ка' на гору вила,
 Гарила га мрка наусница,
 Бјеше капу дига и челенку,
 На чело му рана ударена,
 Кад је био негђе на мегдану,
 У Зечеву рану задобио,

С косом му је рана састављена,
 По рани бих познала сердара.
 Кад је сердар Хајку разумио,
 Илија је капу подигнуо,
 Па ђевојци лице окренуо;
 Кад ђевојка рану видијела,
 Уз образ јој удру пламенице,
 Па Илији бесједила млада:

Хеј сердаре, жалосна ти мајка,
 Каква те је хала наћерала,
 Да ти доћеш да погинеш лудо;
 Да си пао ђегод на крајину,
 Прије би те Хајка прежалтила;
 Данас дође на Удбињу граду,
 Да ти Хајка види погибију,
 Ти ћеш мене свијет затворити,
 Обје Хајки очи извадити.

У ријечи у које бијаху,
 Враг нанесе Танковић Османа,
 Заручника Хајкуне ђевојке,
 Он Турцима турски селам викну;
 Аге њему селам прифатиле
 И дивно му мјесто начиниле.

Осман око тури на ђевојке,
 Док угледа вука у ђевојке,
 Чим он виђе Илију сердара,
 Чим га виђе познаде га дивно,
 Па Турцима ријеч бесједио:

Удбињани, црн ви образ био!
 Што пуштисте котарске сердаре,
 Да играју коло с ђевојкама.
 Видите ли, очи ви испале,
 Ђе је доша' Цмиљанић Илија,
 Те он коло игра с ђевојкама?

Граја стаде на зелену лонцу.
 То зачула Хајкуна ђевојка,
 Па погледа аге Удбињане;
 Када виђе Танковић Османа,
 Илији је ријеч бесједила:

Бјеж Илија, жалосна ти мајка,
 Познаде те Танковић Османе!

Тада сердар остави ђевојке,
 Хитро момак до дората дође,
 Дорату се баци на рамена,
 Наћера га сердар у ђевојке,
 Утекоше лијепе ђевојке,
 Ал' не бјежи прикладна Хајкуна,
 Њојзи сердар пружи десну руку,
 Она њему десну и лијеву,
 За собом је тури на дорина,
 Па побјеже пољем широкијем,
 Притежбе је свиленијем пасом,
 Да је вјетар с коња не обали.
 За њиме се поточ подигнула

Од Удбиње бијелога града;
 Најпрви је Танковић Османе,
 Кад Илију близу сустигнуо,
 Он сердару ријеч бесједио:
 Копиљане, Цмиљанић сердаре,
 Није лако у Удбињу доћи,
 Уграбити туркињу ђевојку,
 Заручницу Танковић Османа,
 Стан сердаре, да је дијелимо!

А Хајкуни ријеч проговара:
 О Хајкуно, моја вјеренице!
 Ти се пови по коњу дорину,
 Укажи ми плећи у сердара,
 Да га љепше цеферданом гађем.

Хајкуна га боље заклањаше,
 А Турчину ријеч говораше:
 Господаре, Танковић Османе!
 Тврдо ме је каур савезао,
 Те не могу копорнути млада,
 Него гони коња унапријед,
 Па ти удри у прси сердара.

А сердару ријеч бесједила:
 Ха Илија, мој очињи виду!

Но да видиш Цмиљанић Илију,
 На лијево пушку окренуо,
 Те он гађе Танковић Османа,
 На чело му нишан саставио,
 Саломи му чело на четворо,
 Турчин паде у зелену траву,
 Сердар бјежи пољем широкијем.
 Друга му се припутила гуја,
 Љута гуја Нухан барјактаре,

Па сердару ријеч проговара:
 Стани зете, Цмиљанић сердаре,
 Срамота је поћи са Удбиње
 Без никаква дара ни колача.

А Хајкуни сестри проговара:
 О Хајкуно, мила селе моја,
 Укажи ми плећи у сердара,
 Да га љепше цеферданом гађем.

Хајкуна га боље заклањаше.

У Илије чудан адет бјеше,
 У трчању пушке напуњати;
 Он окрену пушку цефердана,
 Да убије Нухан барјактара,

Но Хајкуна бесједи сердару:

О Илија, и срце и душо,
 Немој убит мила брата мога,
 Немам сестра но њега једнога,
 Не остави Хајку без заклетве,
 Удри њему вранца големога,
 Од њега ти муке бити неће,
 Ако би му коња погодио,
 Јере Нухан пјешки не умије.

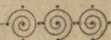
Ово сердар послуша Хајкуну,
 Ниско чека бјеше окренуо,
 Те погоди коња Нуханова,
 Паде вранац у зелену траву,
 И притиште Нухан барјактара,
 А побјеже Илија сердаре.
 Но га треће туре пристигнуло,
 Зорно туре гојени Алија,
 Па Хајкуну Але зовијаше:

О Хајкуно, прикладна ђевојко!
 Укажи ми плећи у каура,
 Да га љепше цеферданом гађем.

Хајкуна га боље заклањаше;
 Док се близу туре примакнуло,
 А сердар га гађе цеферданом,
 Он погоди гојена Алила,
 Саломи му ногу у кољено
 И рани му дебела малина;
 О јаду се забавио Але,
 Сердар бјежи пољем широкијем,
 Но на њега мука и невоља,
 Дорату је време отежало,
 Већ га многи бјеху сустигнули;
 Но се близу краја намјерио,
 Те побјеже сердар при планини;
 Наћераше уз планину Турци,
 Ал' сердару добра срећа била,
 Јер га чета чека од Котара,
 Пропуштише Цмиљанић сердара,
 А на себе напуштише Турке,
 Из бусије пушке запуцаше,
 Три четири убише Турчина;
 Загнаше се момци од Котара,

Те по једну главу уграбише,
 Остали се Турци препадосе,
 Те се натраг грдни повратисе.
 Прикупи се чета из Котара
 У Кунару зелену планину,
 Ту се Срби трудни одморише,
 Напише се жежене ракије,
 Па одоше низ Кунар планину
 Пјевајући и пушкам мећући,
 Докле доше у равне Котаре,
 На бијелу Цмиљанића кулу;
 Ту се купе котарски сердари,
 Честитају туркињу ђевојку,
 Ту Илија свадбу учинио,
 Набавио кума и игумна,
 Те покрсти туркињу ђевојку,
 Покрсти је и вјенча је за се;
 III њом лијепи пород изродио:
 Двије шћери а четири сина,
 Прве шћери потоње синове,
 Да се прије шћери поудају,

Да заове снахе не застају,
Да се два зла у дом не састају.

Сјетимо се Пивљанина Баја!

„Благо томе ко довијек живи,
„Имао се рашта и родити“!

П. П. Његош.

Ове године навршује се равно 200 година од „онога дана чемернога“ кад је силни Сулејман-паша скадарски са својом војском варварском — робећи нејач, жарећи и палећи — продро на Цетиње и до темеља порушио дивну задужбину славног Иван-бега Црнојевића, манастир цетињски. У очајаничком отпору, који су Црногорци давали овој жестокој навали турској, у очајаничком и крвавом боју на Вртијељци — по крај многих црногорских јунака, нова ове земље — погинуо је јуначком смрћу и наш славни Леонида — „Соко Бајо су триста змајева“, који — „мријет неће докле сунца траје“ — као што пјева наш славни pjesник Петар II. Петровић Његош, у „Горском вијенцу“. — Пуних је дакле 200 година од кад је наш брат Ерцеговац дошао у Црну Гору, — још раније оставивши свој мили завичај од турског насиља и безакоња и тражећи свуда згодне прилике, ће је само Срба и Српског имена, — да танким цеверданом и оштрим јатаганом штити српску част, вјеру, име и језик, и да своје јуначке српске груди стави на браник српске слободе, која је још једино у овим кршевима тињала, благодарећи малој шапи горштака наших.

Сјећајмо га се!

Да. Бајо је Пивљанин погинуо славно као и један јунак српски,

погинуо је да „довијек живи“, на „имао се рашта и родити“, јер је својом јуначком смрћу дао изванредни примјер, колико узор-јунаштва толико и родољубља, казујући — у исто доба — свему свијету дјелом: како ваља брат за брата да гине, како је слатко за род свој умријети и „за крет часни и слободу златну“. Зато његов јуначки спомен и живи у благодарном потомству оних витезова, с којима је крв пролијевао за ову стопу крине земље, и тај је спомен очуван у срцу и души сваког црногорског војника. А како и не?! Или је зар Леонида Шпартанац у Термонилу славније погинуо но наш Бајо Пивљанин на Вртијељци?!

Сјетимо га се!

Вријеме је, да се сад после 200 година његове јуначке смрти одазовемо праведној и пуносавјесној дужности својој, која нам налаже: да дамо видљива израза свога особитог признања, искрене и братске захвалности сјени овога великог јунака, који је оставио своје и погинуо бранећи наше огњиште. На тај начин увеличали би смо онај дивни морални споменик, који му народ и гусле црногорске подигоше а велики наш pjesник узвиси и овјековјечи у пуној мјери, као што је и заслужио бесмртни Бајо Пивљанин. А за то није нужно много жртава — довољно је само онолико, колико смо у стању учинити, а да нам не паде тешко. Јер овакви споменици (бар у нас) не морају се подизати тешким знојем народним пити „небројеним благом;“ они ће бити много свјетлији што су више скромнији, само ако буду подигнути на темељу усрдности и добре воље. А толико можемо учи-

нити и треба да учинимо. Нека и наша Вртијељка (као оно Термоцил) свакоме прича:

„Овђе је прије 200 година погинуо за слободу и независност Црне Горе јунак и „соко Бајо Пивљанин су триста змајева.“ Путниче! Иди и причај свуда: како Србин умије славио гинути за род и слободу своју, и како се потомство с благодарношћу сјећа својих славних и храбрих витезова!“

Сјећајмо се славних наших људи!

Учинимо јуначки спомен Бају Пивљанину, онакав какав смо у стању учинити а какав му најбоље доликује после 200 година. Нека нас ни мало у томе не омета, што нијесмо још многим и многим црногорским соколовима никакав спомен подигли. Доћи ће и томе згода, а дотле мир праху њихову, који покрива њихова рођена земља. Баја је Пивљанин оставио своје отаџбине и бранећи наше погинуо, а од тада је равно 200 година, дакле најзгодније вријеме и прилика да га се сви у скупу и љуцки сјетимо и спомен му учинимо. Начина има доста.

Цетињани! Ви сте први, који треба да се за ово заузмете — пред вашим је кућама Бајо погинуо. Зато би требало саставити одбор за споразум у овом питању — како би се најљепше могло ријешити. Част ће вам за то бити велика а дјело родољубиво и патриотично!

У тој намјери поздрављам вас — и опет ријечима:

Сјетимо се Пивљанина Баја!

Цетиње, фебруара 1890 г.

Н. Поповић.

Из италијанске књижености.

Il Libro dell' Amore, poesie italiane raccolte, e straniere raccolte e tradotte da Marco Antonio Canini. Venezia, Tipografia dell' Ancora, 1889, 1890, vol. IV e V.

Изашла је пета и последња свеска Канинијеве *Књиге о љубави*. Читаоци „Нове Зете“, који су добрим дијелом уједно и читаоци задарског „Српског Гласа“, сјећаће се можда овог огромног књижевног потхвата, које му сам прве три свеске у подлиску овог потоњег листа приказао још у априлу мјесецу г. 1888. Четврта је свеска изашла лани, о Петрову-дне. Пошто је народна и умјетна српска поезија и у овнијем задњијем свескама (кажем свескама, а требао бих казати дебелијем књигама) достојно заступана, ред ми је да и овом приликом о Канинијеву дјелу двије ријечи кажем, тијем више, што ме вриједни и предумљиви аутор у велике задужио, шаљући ми редовито један за другим све одјељке своје књиге, како је који излазио.

У првом свом чланку (види „Срп. Лист“ бр. 13, г. 1888) изложио сам већ општи план овог огромног књижевног предузећа, коме ће се запета и најкасније поштом морат дивити. У њему, као што је познато, сачинитељ хтједе да свијету пружи неки врст љубавног лексикона, бива, да му прикаже свестрану слику међународног схватања љубави, и то у пјесмама преведенијем са сто и четрдесет разнијех језика и дијалеката. Самијех италијанскијех пјесника заступано је у овом циновском зборнику 240 на броју; а број туђинаца досиже до 850, којима треба додати до 60 анонимних. Пјесничких саставака од познатијех итал. пјесника има преко 750, свијех времена, а из разнијех странијех језика биће их преко 1750. Народнијех пјесама има око 1400, међу којима више од 200 италијанскијех. Укупни број пјесама, италијанских и страних, у овој антологији сабраних, допире до скоро 4000. Оригиналних итал. стихова има од прилике 18000, а око 64000 превео је Канини, понајвише својом руком, из туђијех језика.

Читаоци овога листа, који су се ту скоро из уредникова приказа упознали са *Лијетим туђинкама* нашег Влад. М. Јовановића, — који је код нас у мајуснијем

пропорцијама учинио оно исто, што је у несравњиво већем оквиру учинио у Италији Канини, — моћи ће из ово мало сухопарнијех података да се увјере од коликог је замашаја, и колико је труда морало писца стати дјело, што је ево напokon са огромнијем жртвама концу приведено.

Као што сам у првом приказу већ јавио, наши пјесници нијесу баш најобилатије заступани, али су заступани достојно: ту су вам Бранко, Прерадовић, Змај-Јован, Грчић-Миленко и Матија Бан. Умјетнијех српскијех пјесама нашао сам свега десет на броју; али зато има народнијех преко педесет. Ја сам још првог пута некоје од ових задњих, из радозналости, са оригиналним Вуковим текстом сравио, и морам признати — данас као онда -- да су Канинијеви пријеводи већим дијелом мала ремек-дјела.

Ко је онај мој први приказ читао, сјећаће се лијепог његовог пријевода срп. нар. пјесме „*Ђевојка јунаку прстен повраћа*“, па онда познате Бранкове пјесмице „*Жеља*“. Ради уштеде простора, ја овдје нећу много новијех примјера наводити; али ипак, да би се и они српски читаоци, који ми првог приказа нијесу читали (а који су вјешти италијанском језику) сами увјерили докле је Канини кадар да сачува, било у колориту, било у самом духу, оригинални тип својијем пријеводима, навешћу овдје, упоредо са изворнијем текстом, ова два одломка из Змајевих „*Ђулића*“.

Под бр. III. наш пјесник пјева:

Мој је живот тужан пустилина грдна,
Моје ломне груди порушена црква,
Увехнуло цвеће по гробљу се ниha —
Ко да га је љута отровала змија;
Побегле су птице од суhog растиња...
Само још у цркви мали жижак тиња.

А Канини у свом интелигентном пријеводу:

Un orrido deserto è la mia vita,
Un tempio ruinato è questo petto.
Chinano la corolla inaridita
Sovra i sepolcri i fior,
Come un serpe gli avesse avvelenati.
Son del bosco gli augelli in fuga andati,
E nel tempio soltanto un picciol letto
Lume scintilla ancor.

На другом мјесту, а под натписом: „*Зар ја љубит више не смем?*“, пјева тужно наш Змај:

Зар ја љубит више не смем?
Зар се мени само крати
Своју драгу драгом звати,
Удахнути, осећати!?
Ко ми може љубав убит',
Ма да ј' срце раскидано!
— Ја те љубим, чедо моје,
Чедо моје — закопано!

Ја не умен жеље крिति,
Та жеље нам живот чине,
Ја још живим, а ко живи,
Тај ва рајем својим гине.
И ја гинем срцем живим,
И ја гинем непрестано —
Ја за тобом гинем, алато,
Злато моје закопано!

А Канини талијански:

Il mio cor forse non osa.
Come un giorno, più d' amar?
Forse a me solo si vieta
Chiamar sposa la mia sposa.
Rimembrare e sospirar?
Chi, sebben straziato ho il core,
Può in me uccidere l'amore?
T'amo, t'amo tuttavia,
Seppellita donna mia.

Il desir non so celare:
Al mortal vita è desir.
E per ciascuno il suo ideale,
E per esso consumare
Egli sentesi e languir.
Io pur vivo, e il cor mi sento
Struggere tutto a ogni momento;
Io per te mi struggo e accoro,
Seppellito mio tesoro.

Ово неколико стихова може бити довољно, а да се свак увјери, колико је оправдан био суд критичара петроградских *Новости* (Васил Немировић Даченко), који рече, да је право чудо како италијански писац умије да сазда оригинални карактер препјеваних саставака. То је иначе и десетак другијех казало, особито што се тиче пјесама народнијех, којијема — по суду чешког пјесника Врхлицког — Канини зна да сачува изворну интонацију на начин управ фрапантан.

На жалост, као да овај огромни љубавни часловац — успркос талијанскијем хвалама — није најбоље на књижевном пазару прошао. И заоста се Канини у велике жали на равнодушност италијанске читалачке публике према *Књизи о љубави*; равнодушност, коју он приписује изумрлом осјећању нежних афеката и све то већем ширењу суровог реализма у књижевности и у животу. Да ли стари патриота право има,

не бих знао одлучно казати. Можда је његово „смјело подузеће“ у ово жалосно доба „оружаног мира“ збиља неумјесно било; љубав је синоним пјетета, а пјетет значи мир: мир међу људима и народима на земљи! Е па кад је тако, шта би људима ова књига? Шта би она у овој загушљивој атмосфери, која већ заудара барутом? С друге стране већина људи данас одвећ грозничавим, одвећ бурним животом живи, а да би се кад имали освртати на тако огромне китапе, као што су књиге Канинијеве. Ми данас немамо када ни живјети, а камо ли дјела од 2000 страница читати. Јер ово што ми живимо, није живљење: ово је просто путовање преко земље у експрес-влаку. И е тога, није никакво чудо, што је данас новинареки чланак књигу са свим с пазара потиснуо; ми хоћемо да сваку ствар брзо и без муке дознамо и научимо. Се-сі а туе се-ла — рекао је Виктор Хиго.

Али би се Канини морао тиме тјешити, што му савјест каже, да је створио дјело трајно и корисно. Времена и друштва пролазе; руше се царства и краљевства, али књижевни споменици остају. Шта је циљу стало да се запослен ил' безукусан савременик на његов рад мало, ил' нимало не осврће? Људи пролазе, ал' ваљана дјела остају. Тиме нек се овјенчани старина тјеши. А ако се за укупно његово дјело не узмогне са Хорацијем казати: *Exegi monumentum* и т. д., а оно ће се за њ одиста с истијем пјесником моћи казати: *Non omnis moriar*.

Марко Цар.

Народне женске пјесме.

Скупио Л. С. Врбича.

IV.

Зли нарок.

Зарекох се, затекох се,
Да се нећу удавати;
Преварих се, удадох се;
Узех мужа колик' спужа.
Имах један лакат сукна,
Па му скројих гуњиницу,
И од тога још претече,
Те му скројих једне гаће.
Остаде ми и још мало,
Те му скројих докољене,

Па га спремих за козама.
Кад је било о попаску,
Сви козари дојавише,
А мој мали не дојави.
Ја га пођох потражити,
И нађох га на све јаде,
Бе се бјеше завалио
У сред једне козје стоне;
Ја га узех у прегачу.
Донесох га до у кућу,
Те га метнух покрај огња;
Скочи жишка, опече га;
Куку њему, забоље га.
Ја га узех у прегачу,
Па га метнух на сред куће;
Дође коке, окљуну га;
Куку њему, забоље га.
Ја га узех у прегачу,
Па га метнух на полицу;
Дође мачка, огребе га;
Куку њему, забоље га.
Ја га узех у прегачу,
Па га метнух према сунцу.
Отуд иде црна псина;
Бјеж отоден црна псина,
Није твоја то ужина
Него моја зла мужина.
Ја га узех у прегачу
Па га метнух на врх куће;
Дође оро понесе га;
Куку мене, забоље га.
Сузо моја, зла судбино,
За што ми те Господ даде?
Све за више моје јаде.

V.

Ђевојчице наранџице.

Ђевојчице наранџице,
Бе си воду куповала?
Тамо горе под облаке;
Под облаке роса пала.
Ја окидох једну росу,
Понесох је на златара,
Да ми скује златне кључе,
Да отворим нове граде.
У граду су девет брата,
Међу њима једна сестра,
Ту им сестру сунце проси;
Сва је браћа сунцу дају.
Даћемо је јарку сунцу,
Мјесец ће јој свекар бити,
А даница заовица,
Све звјездице јетрвице,
А влашићи ђеверићи.

Најстарији је говорио:
 Нећемо је сунцу дати;
 Сунце оће много дара,
 Свака звјезда по мараму,
 А даница кошуљцу,
 А влашићи чаранице,
 Мјесечина јаглучину.

VI.

Ој Јелена.

О Јелена и Миле,
 Кудијен сте одиле?
 Кроз шинкове долине.
 Што ви шинко чинјаше?
 Остро копље коваше.
 На кога га трзаше?
 На бијеле рудине;
 Рудине се ожегоше,
 Јадни власи побјегоше,
 Нигђе ништа не остаде,
 Само једна бјела длака.
 Дај ми Божје другу длаку,
 Да оплетем поцу кану,
 И ђакону рукавицу,
 Да их спреим на водницу,
 Да дождену јаловицу,
 Да помузем пућерицу.
 Паде једна мрвичица,
 Па је скупи грљичица;
 Дај ми грле мало солн,
 Ја ћу соли овну дати,
 Ован ће ми лоја дати,
 Ја ћу лоја мачки дати,
 Мачка ће ми маче дати,
 Ја ћу маче орлу дати,
 Орај ће ми перо дати,
 Ја ћу перо поцу дати,
 Поц ће мене књигу дати,
 Ја ћу књигу Богу дати,
 Бог ће мене здравље дати.

VII.

Момак и ђевојка.

Момче рани врана коња,
 Врана коња и сокола,
 А кад их је угојно,
 Пољем коња окрочио,
 Пољем језди, поље пита:
 Које ј' кула Омер Бега?
 Воду гази, воду пита:
 Које ј' кула Омер бега?
 Гором иде, гору пита:
 Које ј' кула Омер бега?

А гора му одговара:
 „Лако ти је кулу познат;
 „На кули је висок чардак,
 „На чардаку мома спава,
 „У њедра јој жути дуња,
 „У ручице јабучице“.
 По питању, кажевању,
 Он познаде бјелу кулу;
 На кулу је висок чардак,
 На чардаку мома спаше,
 У њедра јој дуња зраше,
 У ручице јабучице.
 Мисли момче, чињет што ће;
 А кад се је домислио,
 Он дозива врана коња:
 „Враниц коњиц, добро моје,
 „Да ну врисни колик' можеш,
 „Не би ли је пробудио;
 „Ако би је пробудио,
 „Седло бих ти позлатио.“
 Врисну врана колик' мога,
 Не би ли је пробудио,
 Не мога је пробудити.
 Мисли момче, чињет што ће;
 А кад се је домислио,
 Он дозива свог сокола:
 „О соколе, мој соколе,
 „Дану писни колик' можеш,
 „Не би ли је пробудио,
 „Ако би је пробудио,
 „Крила бих ти позлатио.“
 Писну соко колик' мога,
 Не би ли је пробудио;
 Не мога је пробудити.
 Мисли момче, чињет што ће;
 А кад се је домислио,
 Сиде доље у цардине,
 Убра киту боснока,
 Па је бије по рукама,
 Не би ли је пробудио,
 Не мога је пробудити;
 Мисли момче, чињет што ће;
 А кад се је домислио,
 Сиде опет у цардине,
 Убра киту русмарина,
 Па је бије по дојкама,
 Не би ли је пробудио;
 Не мога је пробудити.
 Мисли момче, чињет што ће;
 А кад се је домислио,
 Он појаха врана коња,
 Крену даље путовати,
 Момч рече: „Остан с' Богом!“
 Мома њему: „Ја ћу с' тобом!“

„Немој момо, моја била,
 „Нећеш моћи путовати,
 „Широко је овче поље.“
 „Овцом ћу се прометнути,
 „Овче поље прегазити“.
 „Немој момо, моја била,
 „Дубока је мор Бојана,
 „Нећеш моћи препловити“.
 „Рибом ћу се прометнути,
 „Мор Бојану препловити“.
 „Немој момо, моја била,
 „Висока је Шар планина,
 „Нећеш моћи Шару прећи“.
 „Типом ћу се прометнути,
 „Шар планину прелећети“.
 „Немој момо, моја била,
 „Жестока је мајка моја,
 „Нећеш моћи угодити“.
 „Лако ћу јој угодити,
 „С тобом ћу се све љубити.“

VIII.

Жито боб.

Ја уснјах жита бопца,
 У доца, у доца.
 Наврани се тица копча,
 На мојега жита бопца;
 У доца, у доца.
 Пођох искат ћеду штапак,
 Да ми ћеко штапак даде,
 Да ишћерам тицу копцу
 Из мојега жита бопца,
 Из доца из доца.
 Стаде ми се ћеко жалит:
 „Ево доба три године,
 „Од кад нисам мл'јека срка,
 „Од краве, од краве;
 Пођох крави мл'јека искат,
 Да ми крава мл'јека даде,
 Да ја мл'јека ћеду дадем,
 Да ми ћеко штапак даде,
 Да ишћерам тицу копцу
 Из мојега жита бопца,
 Из доца, из доца.
 Стаде ми се крава жалит:
 „Ево доба три године
 „Од кад нисам с'јена јела
 „Од стога, од стога“.
 Пођох стогу с'јена искат,
 Да ми стоже с'јена даде,
 Да ја с'јена крави дадем,
 Да ми крава мл'јека даде,
 Да ја мл'јека ћеду дадем,
 Да ми ћеко штапак даде,

Да ишћерам тицу копцу
 Из мојега жита бопца,
 Из доца, из доца.

Стаде ми се стоже жалит:

„Ево доба три године,
 „Од кад ми га миши пију
 „Без мачке, без мачке“.
 Пођох мачки маче искат,
 Да ми мачка маче даде,
 Да ја маче стогу дадем,
 Да ми стоже с'јена даде,
 Да ја с'јена крави дадем,
 Да ми крава мл'јека даде,
 Да ја мл'јека ћеду дадем,
 Да ми ћеко штапак даде,
 Да ишћерам тицу копцу
 Из мојега жита бопца,
 Из доца, из доца.

Стаде ми се мачка жалит:

„Ево доба три године,
 „Од кад нисам лоја јела,
 „Од овна, од овна.“
 Пођох искат овну лоја,
 Да ми ован лоја даде,
 Да ја лоја мачки дадем,
 Да ми мачка маче даде,
 Да ја маче стогу дадем,
 Да ми стоже с'јена даде,
 Да ја с'јена крави дадем,
 Да ми крава мл'јека даде,
 Да ја мл'јека ћеду дадем,
 Да ми ћеко штапак даде,
 Да ишћерам тицу копцу
 Из мојега жита бопца,
 Из доца, из доца.

Стаде ми се ован жалит:

„Ево доба три године,
 „Од кад нисам соли зоба
 „Од мора, од мора.“
 Пођох искат мору соли,
 Да ми море соли даде,
 Да ја соли овну дадем,
 Да ми ован лоја даде,
 Да ја лоја мачки дадем,
 Да ми мачка маче даде,
 Да ја маче стогу дадем,
 Да ми стоже с'јена даде,
 Да ја с'јена крави дадем,
 Да ми крава мл'јека даде,
 Да ја мл'јека ћеду дадем,
 Да ми ћеко штапак даде,
 Да ишћерам тицу копцу,
 Из мојега жита бопца
 Из доца, из доца.

Те ми море соли даде,
 Те ја соли овну дадох,
 Те ми ован лоја даде,
 Те ја лоја мачки дадох,
 Те ми мачка маче даде,
 Те ја маче стогу дадох,
 Те ми стоже с'јена даде,
 Те ја с'јена крави дадох,
 Те ми крава мл'јека даде,
 Те ја мл'јека ђеду дадох,
 Те ми ђедо штапак даде,
 Те ишћерах тицу копцу,
 Из мојега жита бојца
 Из доца, из доца.

IX.

Млинарица.

Запасох се козе пасти,
 Заборавих с' оженити;
 Имам стрица домишљана,
 А и стрину домишљицу,
 Они су се домислили,
 И мене су испросили
 Баш ђевојку млинарицу,
 Козареву заручницу.
 Справи свате по ђевојку,
 А за пуру врана коња.
 Кад су тамо долазили,
 Добро су их угостили;
 Кад су били од кретања,
 Изведоше браћа пуру
 Опремљену наређену,
 Предаше је ђеверима,
 А ђевери с' њом на коња;
 Цура сједе а коњ леже.
 Кад сватови видијеше,
 На муке се нагонише,
 Ђувегији поручише:
 „О делијо, ђувегијо,
 „Пошљи брже тешка кола,
 „А у кола сто волова,
 „Е остаде млинарица,
 „Козарева заручница“.
 Кад је чуо ђувегија,
 На муке се нагонио,
 Док опреми тешка кола,
 Тешка кола од олова,
 А у кола сто волова;
 Цури кола приведоше,
 На кола је навалише,
 Све јунаци повикују,
 А волови полигују.
 Ај волови соколови,
 Није јако ни бакота,

Није просо ни шеница,
 Но ђевојка млинарица,
 Козарева заручница.
 Пред кућом је доведоше,
 А у кућу не могаше;
 Двоје врата саломише
 И четири довратника.
 Док ђевојку очешљаше,
 Три гребена саломише,
 А четврти добавише.
 Док ђевојку намазаше,
 Оку масла потропише.
 Кад у јутро јутро дође,
 Ђевери је поведоше
 У два своја винограда;
 Обадва је позобала,
 А трећи је узамила
 И једва се наситила.
 А кад дође друго јутро,
 Справише је за козама;
 Кад је било око подне,
 Понесе јој свекрвица
 Мало чорбе и чашицу
 И на њојзи погачицу;
 Кад је виђе млинарица:
 „Мичи с' отлен свекрвице,
 „Не може ми ручак бити,
 „Но два вола испод кола,
 „И три овна испод звона,
 „И пећ леба, бачва вина,
 „И три тице препелице,
 „И два тића голубића;
 „И то ми је чалабрчак,
 „Док ми дође прави ручак“.
 А кад дође треће јутро,
 Пође свекар да је види,
 Кад ал' има шта виђети,
 Код ње лежи лудо чедо.
 „Добро јутро, снахо моја,
 „Чије ти је лудо чедо?“
 Снаха свекру одговара:
 „Мич се свекре, стари вепре,
 „Да се могу подигнути,
 „Ногом бих те ударила,
 „Три пут би се преметнуо,
 „А четвртом неби мога;
 „Тако бих те даровала.
 „Није ово чедо моје,
 „Но је чедо свега села:
 „Деветиња с' Невесиња,
 „И петиња са Цетиња
 „И два ђака из Ђабљака
 „И поп Мрша испод крша“.

X.

Адем-шаха и Малисоре.

Лов ловио Малисоре
 Покрај двора диздарева,
 Угледа га Алем-шаха,
 Алем-шаха Диздарева,
 Маха руком и јаглуком:
 „Сврх' овамо, Малисоре,
 „Дома није Диздар ага,
 „По је у лов у планину,
 „Неће доћи за неђељу,
 „За неђељу, ал за двије;
 „И ту мене ништа није“.
 Устави се Малисоре,
 Ставља стражу на крај поља,
 Другу стражу на улицу,
 Трећу стражу у крај двора;
 Поче љубит Алем-шаху,
 Љубио је за неђељу,
 За неђељу, ал' за двије,
 И тун њему ништа није.
 Кад се трећа навршила,
 Вика стража са крај поља:
 „Бјеж' из двора, Малисоре,
 „Ето иде Диздар ага“.
 Но Малисоре не хајаше.
 Друга вика са улице:
 „Бјеж' из двора, Малисоре,
 „Ето иде Диздар ага“.
 Но не хаје Малисоре.
 Трећа вика из крај двора:
 „Бјежи брзо, Малисоре,
 „Ето иде Диздар ага“.
 Кад то виђе Малисоре.
 На муке се нагонио,
 Па говори Алем-шахи:
 „Душо моја, Алем-шахо,
 „Сакриј мене у подруме“.
 Кад то виђе Алем-шаха,
 Закључа га у подруме,
 Па истрча на дворове.
 У то доба Диздар ага:
 „Божја помоћ Алем шаха“.
 „Бог и с тобом, Диздар ага,
 „Јесили се уморио,
 „Јеси л' лова наловио,
 „И љубе се ужелио?“
 Но говори Диздар ага:
 „Душо моја, Алем-шахо,
 „Што су косе замршене?“
 „Диздар ага, добро моје,
 „Ми имамо лудо чедо,
 „Па се чедо с косом игра,
 „Косу ми је замрсило“.

„Но Бога ти, Алем-шахо,
 „Што су очи замућене?“
 „Диздар ага, добро моје,
 „Сву ноћ чедо преплакало,
 „Нијесам га ни заспала.“
 „Чујеш, кучко Алем-шахо,
 „Што је лице нагрђено?“
 „Диздар ага, добро моје,
 „Чедо ми је исчупало,
 „Лице ми је нагрдило“.
 „Кучко једна, Алем-шахо,
 „Све је криво лудо чедо,
 „Но чије су пушке мале,
 „Пушке мале и сахати,
 „То бар није чедо криво“.
 Опет лаже Алем-шаха.
 Ал' је лаже не помажу:
 „Диздар ага, добро моје,
 „Браћа су ми долазила,
 „Сребро су ти оставила?“
 „Кучко једна, Алем-шахо,
 „Камо кључи од подрума?“
 Препадe се Алем-шаха:
 „Диздар ага, добро моје,
 „Чедо га је изгубило“.
 Кад то зачу Диздар ага,
 Разби врата од подрума,
 Кад угледа Малисору.
 Препадe се Малисоре;
 Но говори Диздар ага:
 „А не бој се, Малисоре,
 „Но хајдемо на чардаке“.
 Па му даде пушке мале,
 Пушке мале и сахате,
 И даје му грке кафе,
 Грке кафе и ракије,
 Па га кући оправно;
 Тадер дође Алем-шахи,
 Саломи јој десну руку,
 Десну руку, л'јеву ногу,
 Извади јој једно око,
 Изагна је из дворова,
 Па је пушта по свијету,
 Да се туче и претуца
 Од дрвета до дрвета,
 Од камена до камена,
 Од немила до недрага,
 По свијету бијеломе,
 Нека знаде цио свијет
 Такву љубу невјерницу.

XI.

Туђа мајка.

Играли се врани коњи
 Покрај Саве на обалу,

Сами собом говорили:
 Дај нам Боже путовати,
 Саве воде не бродити,
 Сава вода валовита,
 Валовита заносита,
 Синоћ Марка занијела,
 А јутрос га изнијела;
 Да ј' у Марка своја мајка,
 За дан би му јаде чула,
 А за други разабрала,
 А за трећи на гроб дошла;
 Но ј' у Марка туђа мајка,
 За годину јаде чула,
 А за другу разабрала,
 А за трећу на гроб дошла;
 Бад по гробу трава никла,
 Трава никла ђетелина,
 Порасла је до кољена
 У њу пасу два пауна.

Барске цркве.

I.

У Бару се налази доста лијепи број цркава, које — у колико ми је познато — још нико није описао у новије вријеме. Скоро све старе цркве у Црној Гори су мање — више познате и онима, који их нијесу ни видијели, по неким описима. За то ћу ево и ја започети описивати цркве, које се налазе у граду Бару и околини, надајући се да ћу их, ако и тамво описати; те тиме у неколико упознати оне, које интересирају наше старине, држећи да су и ове цркве ако и не најстарије у Црној Гори, ано барем између најстаријих.

На сјеверо-источном дијелу града не далеко од „лонце“ (овако се зове мјесто на источној страни одакле се пружа поглед на све четири стране) налази се између кућа једна мала црквица. Као што се види на натписној плочи на лијевој страни главних врата, ова црквица је посвећена св. апостолу Павлу; јер на једноме мјесту у натпису стоји: НОС PAVLO, а на другоме мало ниже — на шестој врсти: SANCTI PAVLI. На жадаост $\frac{1}{3}$ натписне плоче је сломијен, за то се натпис не може у цјелини разумјети, а и многа су слова излизана.¹⁾

Извањски дио ове црквице веома је укусно израђен од четвороугластог камена из мјеста, а прагови на главним и побочним вратима и на прозору су од бијелог мрамора.

Величина ове цркве јест: дужина 6·95 м. ширина 5·15 м. а висина 4·00 м.; апсида је широка 1·15 м.; а дуга 2·13 м. Главна врата су висока 1·93 м., а широка 0·93 м.; јужна врата су висока такођер 1·93 м., а широка 0·88 м. Прозор, који се налази такођер на јужној страни, висок је 0·74 м. а широк 0·65 м. Више главни врати виде се коантићи од звијезде, која је разбијена. Первази испод тигала су постављени око дијеле цркве и то је једини вањски украс осим мраморних прагова, који су сасвијем глатки и прости без икаквих уреса.

Олтар је сводан и то колико 1·00 м. танким плочицама, с једне и друге стране, остало туфом.

Са сјеверног зида цркве слике су отпале, само се виде трагови, да је свуда било слика. На јужној страни одмах до врати, види се — и ако не цјелокупна —

1) Ево тога натписа стручњацима, да га проуче:

..... нема IEFRA TRES CVRICAPROSAPIAORI
 нема NSESPARICIAERESVOSACELLVM НОС PAVLO
 нема VISADIERITSCIATSEIN
 нема DOMININECNONINCELEB
 нема CONVERSIONISETCO(?)EMORATIONI
 SSANCTIPAVLIETPVR(?)ATIONISREATEMARIEISCTI(?)TOEORINATALIDI
 EMILIEDVENTORVMDIERIMIN(?)IAMASSECVTVMXICARDINALIV
 MANCTORIAEEPIVEROTRESI(?)SDEM FESTIVIATIBSINDONANTDIESCENTVMETVICINGI

слика св. Ар. Михајила, на лијевој страни које, одмах до саме главе пише MICHAEL. Ово је једина слика сачувана на најдоњем реду. Одмах више ове налази се крштење Исусово, добро сачувано. С десне стране Исусове стоји св. Јован, држећи десну руку на глави Исусовој; с друге стране виде се неке главе, које се не могу распознати. На десној страни ове слике виде се двојица а тројица на лијевој; међу њима нешто на 4 ступца. По свој прилици је ово долазак мудријех звјездара на поклон. Најкрајња слика јест рођење Исусово. Најгорњи дио је обасјат свјетлошћу, а у њој се виде неколика анђела, који држе пред собом бијелу траку, на којој је написано: GLORIA IN EXCELSIS DEO. Доњи дио слике се не познаје.

На најисточнијем дијелу олтарa види се Исус, држећи у лијевој руци свијет а десном благосиљајући. С једне и с друге стране стоје два Анђела. На средини олтарa стоји Бог Отац окружен четворицом, од којих се двојици виде књиге у рукама. Најзападнија слика као и средња доста су тамне, али толико се може разазнати, да је њеки престол, који држе два анђела.

У прочељу т. ј. више олтарa једва се може разликовати Исус држећи обије руке у вис, а око њега мноштво људи.

Ова црквица као што се види по њеном спољашњем опису спада у ред оних многих црквица, којих се налази по цијелој Српској. За вријеме турске навале, све више цркве су биле претворене у џамије, а ова је била забатаљена; ансида јој је срушена а мјесто ње у правој линији ограђен зид, на коме је један повећи прозор.

Р—ћ.

О ДУКЉИ (Dioclea).

У Брокхаусовом конверсационе-лексикону ово име не долази за себе, него под именом Диоклетијана, гдје се вели, да је овај цар римски рођен г. 245 пос. Хр. из нижег сталежа у Диоклеи или Доклеи у Далмацији близу Скадра; а Порфирогенит пише, да се Зета зове Дукљом по граду, који се и сад тако зове, а ондје га је подигао цар Диоклетијан.

Диоклетијан се истакао у војничкој ступ-

жби од времена цара Галијена, и као љубимца свога њега је војска извикала за цара г. 285. Познато је, како је у оно доба војска обарала и дизала на престо римске царе.

По овоме дакле врло је могуће, да се овај цар родио у данашњој Зети, и да је ту град подигао, и своје му име дао, као што је име дао град предјелу. И тако се рјешава питање, да ли је Диоклетијан рођен у Дукљи, или ју је он као цар подигао.

Диоклеа је по свој прилици пала у оно доба, када је почела падати власт римска у овим странама, у доба, кад су Вандали, Авари и остали варварски народи на римско царство наерђали, много прије доласка Срба у ове крајеве.

Они су, предвођени Самовијем синонима, Стројимиром и Мутимиром, продрли у Далмацију г. 639, па се први упутио загорјем к истоку, основао државу средиштем у Превалитанији, т. ј. Дукљи или Зети, која се држава ширила управо до еђејевог мора.

На ову Стројимирову државу завојштити на скоро византијски цар Констанс II. и Самовлад, син Стројимиров, који је био већ уздигао себи филијални престо у Србици (у Македонији), би принуђен да га напусти, да да заузме упражњени престол онов у Дукљи.

Ова држава српска ту се борила кад већим кад мањим успјехом са много јачим непријатељима, час са Византијом, час са Бугарском; а час је међусобни раздор упропаштавао све докле се Немања родио. Али је највише претрпијела од Бугара. Још је живо народње предање о цару им Самујилу, који је у граду Облику не далеко од Скадра заробио краља Владимира год. 1005, у ком се робовању у-њ заљуби Њосара, јединица царева, те му цар поврати слободу и земљу и краљевину његовијех отаца и даде му кћер за жену, чим Самујило рашири своју власт до приморја. Но г. 1017 Владислав, најљеднији Самујилова сина Радомира, вјероломно је ухватио Владимира и мученичком смрћу погубио.²⁾

И за вријеме овијех бугарских наспртаја, сва је прилика, да је Диоклеа ко-

1) К. Николајевић, Критичка покушења у периоду првих седам вјекова српске историје. В. Ђеботинс од г. 1861—1871.

2) П. Срећковић, Историја српскога народа.

начно са земљом сравњена, јер кад је Порфирогенит своје дјело *De admin. Imperio* писао (948), одиста је још нешто од овога града преоставало; иначе не би га спомињао као „пуста и празна без становника,“ *quod nunc habitatoribus vacuum et desertum est.*³⁾

У почетку дванајестог вијека (1113) рађа се Немања велики отъ великихъ, и славни отъ славныхъ, и отъ бллаго корѣне красныхъ цѣктъ, изышѣдъ нъ чрѣслъ господствоушгныхъ сръбскою землею; и он је обновио и уздигао своју отъ насилна погыбшюую иемоу отчиноу; а мјесто рођења његова оца била је земља рекоман Диоклантина, а и самога Немање опет Зета на Рыбницѣ... Диоклантина же и Далматина, отъчство и рождение иего, истована иемоу дѣдина.

У ово доба сигурно већ није било од Диоклеа до развалина; а знаменитост и величину овога града довољно нам показује та околиност, што су наши претци његово име пренијели на околне предјеле, гдје је било српско велико краљевство отъ прва, а први је Неманић само обновио ову титулу за себе и своје насљеднике по првому отъчству краљевства ихъ.

Него осим што је из историје познато, да је Диоклетијан радо подизао величанствене грађевине, по чему се већ мора претпоставити, да је таквијем грађевинама украсио и град, ком је своје име дао; ми имамо шљедеће извјешће о развалинама Диоклеа из почетка седамнајестог вијека од познатог Которанина М. Болице у његовом дјелу под натписом: *Montenegro, Antivari, Dulcigno, Scutari, Podgorizza, Plana (Venezia 25 Maggio 1614):*

„Диоклеа је била на подножју једне планине на једном брежуљку, одакле се пружа прелијепа равница. У колико се може видјети по траговима, могло је шест миља у околности. Сада се виде разни основи двораца (*palazzi*), и облик (*le forme*) катедралног храма. Налазу се разни прелијепи мермери, и у великом броју ступови,

обањени по долини, од најчвршћег камена, који, тек се маљем начне, показује више боја; чита се на више плоча, у латинским словима, име Павла Емилија. Налази се више разних врста златнијех, сребрнијех и мједенијех медаља (новаца?). Вода жива доведена је испод земље кроз једно поље с ријеке Цијевне, дванајест миља удаљене. Турци из Подгорице отолен се служе камењем лијепо израђенијем и мермерима у њиховим грађевинама, пренашајући их у колима.“

Болица је путовао по овим крајевима и он пише што је видио, те његово свједочанство о величини Диоклеа много важи. По остатцима ове вароши, што смо их ми затекли на површини земље, и по положају, гдје се ти остатци виде, рекло би се, да Диоклеа није морала бити тако велика варош. Ови остатци виде се у углу, што чини р. Зета сливајући се у р. Морачу. Скоро паралелно Морачи види се дубоко корито потока Ширалије, који се слијева иза Дољанске главице у Зету. И на овом простору, што лежи између Мораче, Зете и Ширалије, коме се са сјевера дижу Рогамски брежуљци, држало се да је био Диоклетијанов град. Али Болица тврди да је град тај био на једном брежуљку, и да је било шест миља у наоколу њега, што не одговара ни из далека горњем простору, ма колики били били онога доба.

По томе у обиму Диоклеа требало би узети оне брегове, што се налазе на подножју Пиперске планине, гдје има неких развалина, као на пр. на *Сршовачи*. Па су у тој околини и развалине *Дрезге* и *Злашнице*. И Болица је одиста и њих убрајао међу остатцима старе Диоклеа — разлогом или без разлога, знаће тек на то стручњаци одговорити.

Толико за сада можемо о Дукљи рећи, по ономе што се до данас о њој знало.

Благодарећи просвијетљеноме уму нашега узвишенога Владаоца, Његова Височанства Књаза и Господара Николе I., који у свакој згоди и незгоди умије да споји добро и лијепо са нужијем и кориснијем, у овој мучној години, када је народу требало дати рада, пошто је уложио неколико хиљада радника, да се доврши колски пут од Орје Луке до Никшића и да се отпочне други од Ријеке до Миркове Вароши,

3) G. Chiudina, Storia di Montenegro.

свијех је изненадио, кад је таман на Савиндан позвао г. Павла Ровинског, да надгледа и управља ископинама на Дукљи, гдје је још којој стотини људи помоћи пружио.

Тек се радња отпочела, одма се чуло, да се откривају знаменити грађевински споменици, и с Цетиња су одма на лице мјеста похитали царско-руски министар г. Аргиропуло са својим секретаром г. Вурцелом и заступник француске републике г. министар Жерар.

На чисти понеђеник кренем и ја с Цетиња пут Дукље у пријатном друштву г. војводе М. Врбице, који је одио да испеционира радњу на путу Ријека — Миркова Варош, што је он сам трасирао, куда сам и ја био одлучио, да се упутим, изостављајући Плавницу на скадарском језеру, преко које сам већ два пута пролазио. Ноћили смо на Ријечи на на чисти уторник рано окрочимо добре коње и кренемо са г. Марком Петровићем, који је одио у Никшиће, па да узгред види дукљанске ископине, упутно се с нама, мјесто да окрене управо пут Даниловграда. Ко познаје фини хумор г. Марка, тај тек може знати, каква је то добит била нашег друштва тај дан, на чисти уторник и оним путем каменитијем. Но г. Марко познаје добро и историју црногорску и кланце, куда се вијуга наша путања, те сам се могао његовијем друштвом и користити. Довољно је да кажем, да смо прошли покрај славнога *Царелаза*, и одили путем, којим се само један дан сломило 50000 Турака испред јатагана црногорскога. Но ту би требало нарочито доћи, описати ону славну долину и њене околине, и покушати сва предања, која у народу живе о оној великој побједи нашој, што се мимогред не може нити смије ни покушавати.

Љешанска је нахија сва каменита, али није сасвијем гола, нити има високих планина, и с тога пут, који се туда био почео већ у велике да ради, иде готово равницом све до Кокота, одакле се спушта у Љешкопол.

Било је превалило подне кад смо дошли на Кокоте, одакле се отвара пред тобом равна Зета, окружена високијем планинама; али смо се, наравно, путем заустављали гдјегод се на путу радило; требало је и на толико мјеста пјешке одити за војводом Машом, куда коњи нијесу могли пролазити; кад смо на Кокотима били на растанку са

војводом Машом, пошто смо ту ручали, хвала г. Марку, који је из својијех бисага извадио добре руске икре, иначе не шћасмо ништа до суха хљеба и вина, г. Марко ће мени од шале:

— Ја још не вјерујем, да ће нам тако цијене проћи... јер, кад смо војводу по кршевима пјешке пратили, више пута ми је рекао:

— С ким кренуемо, Лазо; ми ноћас не виђамо Миркову Варош! — а војвода се само слатко смијаше.

Али се ипак ту растадосмо. Пут слази у Љешкополе близу сеоца Фармака, па прелази Ситницу новијем каменитијем мостом, те иде уз дуж Мораче покрај Крушине главнице, коју је Његово Височанство зимус откупило са великијем простором у наоколо, гдје ће себи дворца подигнути. Свуда унаоколо била су већ по два реда маслина засађена; и земља се ту у велике сваки дан ради. Брзо ће се и дворца почети градити.

Па смо прешли преко чувенога Везирова моста и заран, око три уре, били смо већ одејели у Мирковој Вароши у гостионици Рогошићевој. Ту смо нашли и г. Ровинског, па смо потражили и наше пријатеље, који су опет по вечери дошли код нас у гостионицу, и тако смо вечер у пријатном разговору провели.

У јутро смо кренули пјешке пут Дукље у друштву са г. бригадиром Мартиновићем. Вранчић г. Марка служио ни је, да пређемо Морачу, која се иначе могла и без коња грегзити. Много трудније нам је било саћи доље к води, особито коња свести: толико је ова ријека издубла себи дубоко корито: а пекад се одиета разлијевала преко поља, што свједоче округли бубуљи свуда по пољу.

Кад смо изашли из овога корита, одма смо опазили разне зидине тамо овамо испред нас и гомиле камења. А једна се дебела зидина пружила на далеко, и по томе изгледа као неки градеки бедем. Али смо хитали на ископине, не пазећи на те развалине. Ипак кроз то камење видио сам један каменител најфиније израде, сасвијем здрав, ал' већ од времена поцрнио, што значи, да није под земљом био; и још један повећи, ал' сасвијем отучен.

Кад смо дошли на мјесто ископина, имали смо што видјети. Ја сам имао намјеру, да побиљежим све што нађем и да

снимим натписе, ако их буде; кад тамо нијесам знао с које ћу стране започети, и одма сам увидио, да тај дан не могу ништа учинити, и да би требало доћи раније други дан и то сам, и ту вас дан оставити, кад бих хтио све потанко да опишем.

До тада ја ћу овдје побиљежити главније ствари, што сам видио. Прије свега ту је откривен темељ римске Базилике у дужини до пездесет метара. Ова су здања служила у исто доба за трговински промет и за грађанско правосуђе; а састојала су се из два дијела, из трибунала, који је у облику апсиде био одређен за сједиште судаца, и из простора за народ, који је био другачак, окружен ступовима, који су покривали. И у Дукљи види се апсида, изнутра клаком по два пута облијепљена, и на овој облијепи још се види црвенкаста боја. Апсида је попођена мозајиком. До ње се одма пружају два реда пједестала, на којима су били ступови. Ови су ступови ту у комаће повелико, али нема ни један здрав; напротив видио сам огромнијех капитела здравијех, једну плочу од квадратог метра, којима се плафон покривао, и архитрава тако великих, да се морамо чудити, како су се могли подизати изнад ступова, још онако дивно изрезани, и да се није ни један листак не окрне.

Не знаш што је љепше изрезано: или ови архитрави, или оне плоче, што су плафон састављале, или они капители, што су све то држали. Ја сам гледао у Сплету и Поли римске храмове; а у нацрту грађевине старог Рима и Атине: али љепше од ове израде нијесам видио. И то свједочи, да је раскош римских царева Дукљу подигнула, а међу њима се Диоклецијан спомиње на првом мјесту у грађевинској раскоши.

Ступови с капителима су *стила римско-коринтског* од простог бијелог али чврстог камена; што Болица говори, да се виде разне боје, тек се од њих одбије који комад, то нијесам кушао. Али има великих комада и бијелог мрамора, можда и од раз бијенијех кипова, од којијех се досад није нашло никаква поуздана знака.

До ове базилике има још грађевина: ту су три-четири као собице, једна до друге, четвороуголне а једна округла; а с друге је стране још намјештен у зиду као неки мали водовод за капавицу зар, или за какву другу нужду овог здања.

Што се тиче натписа, премда их нијесам у стању протумачити, и премда су то сами одломци натписа, који су били урезани унаоколо Базилике по архитравима изнад ступова, ја ћу их овдје донијети, хвала доброти г. Ровинског, који ми их је уступио. Ево ти одломци натписа:

1. NES. ET. STATVAM EQVESTR
AVEVNT

2. LTFQVIR. FRONTONI PRAEF
PONTIF FLAM DIVI

3. BINO. HVIC. DEFVNC ORI
FL. FRONTO ET

4. FL. M. F. Q.
EQVESTR

5. OO. DOCL. HONOR
FL. TERTVLL

6. MNES. ET STATVAM
FIL

7. MFLM. FQVIR BALBIN
EQVESTR

8. MNES ET STATVAM
RAVERVNT

9. DOCL. HONORE
PARENTES INAV

DUROORDO
CRNOJEVIC
FL. TERTVLLA

Ови су одломци сви једнаким словима и на једнаком камењу као јучер изрезани, и можда ће из њих стручњаци моћи саставити смисао овнијех натписа. Ми пак толико можемо примјетити, да међу њима два пут налазимо ове двије ријечи једну до друге: DOCL. HONORE, што потврђује тачну сvezу овога града са Диоклецијаном.

У томе обзиру врло је важан натпис дукљански у част цара Галијена, што је чувени Момсен увретио у Corpus Inscriptionum latinorum.¹⁾ Познато је из историје, да се Диоклецијан под Галијеном од простог перијекла у војсци устакао. И опи отаџбине у Дукљи из благодарности посвећују тај натпис заштитнику Диоклецијановом!

Оволико о дукљанским натписима само у колико се односе на цара Диоклецијана; а стручњаци наћи ће ту доста посла.

1) B. Storia del Montenegro di G. Chiudina.

Још се нашло ту доста мједеног новца; од судова сам видео само једно дно од земљаног лонца; али не треба заборављати, да је радња на ископинама тек почела, и кад се промисли, да се све оно, што се види, открило у мало дана, заједно се може рећи, да је ово подузеће већ најбољим успјехом крунисано; и што је још важније, да се по овоме успјеху досадашњему наука може надати од овога подузећа још већим успјесима.

Најпослије ми је и то казати, да се ни мало земље није копало узалуд, него гдје се започело копати, ту се одма стала откривати Базилика. На моје питање, да ли је било каквога знака изнад земље, те је баш ту радња отпочела, добио сам шљедећи одговор: Прије него је радња отпочела долазило је Његово Височанство с пратињом на лице мјеста и ту се повела ријеч, одакле би најбоље било радњу започети, али је свакоме трудно било рећи, јер што је ко могао знати, што је под земљом, и сви су очекивали да сам Господар мјесто изначи, који опазивши то рече:

— Е добро, нека се овдје радња отпочне, — ударивши штапом ондје баш гдје је стојао.

И ту су баш под земљом лежали величанствени споменици старе архитектуре, којој се ми данас дивимо.

Вратили смо се преко суха корита потока Ширалије и преко Зете, преко које је не далеко од ископина нови камени мост. Ту је одма и колекси пут подножјем Вељег Брда а уздуж Зете. Г. Марко окрочи свога вранчића, па се растадосмо: он продужи пут Никшића, а ми се вратисмо у само подне у Миркову Варош.

Када колекси пут с Ријеке у Миркову Варош буде готов, а би ће ако Бог да о Петровудневи, љубитељи старина моћи ће лако Дукљу походити. Овијем путем с Цетиња до Миркове Вароши (Подгорице) неће се више од четири сата улагати, а мало више из Миркове Вароши на Цетиње. Дакле могло би се и за дан љетни с Цетиња Дукљанске ископине походити. Али ко не би хтио хитати, у Мирковој Вароши нашао би пристојну гостионицу, да преноћи. Већ сада Рогошићева гостионица и трпезом и постељом може дочекати најотмијенијег госта. А оделе, када почну странци Дукљу походити, биће и још боље у томе обзиру.

Ко би пак желио, да види дукљанске ископине и прије него се колекси пут доврши од Ријеке до Миркове Вароши, то исто може постићи возњом с Ријеке преко Скадарског језера до Плавнице, одакле кола лете зетскијем пољем све до Дукље, само што треба који сат више тијем путем уложити.

На Дукљи се наставља радња и даље, и сва је прилика, да ће ову радњу досадашњи успјех пратити, о чему ће се у своје вријеме читаоци овога листа извјешћавати.

Т.

Њижежни преглед.

Poviest Rusije od početka do danas, napisao Alfred Rambaud, preveo i podpunio Dr. Petar Tomić; u Zagrebu 1890. Svezak 1.

Примили смо прву свеску овога важнога дјела, што је почело у Загребу на свијет излазити. Ми смо у посљедњој свесци донијели позив на претплату његову, на који упућујемо наше читаоце, који би се хтјели на њ претплатити.

У овој свесци описује се земљиште, на ком се развио руски државни живот и утицај природе тога земљишта на историју; равнина руска и њено сусједство са Азијом; сукоби скитинчких племена са старосједиоцима; Козаци; племена словенска и финска; словонске насеобине; утицај ријека на развој историје; диоба старе Русије; природни путеви и утицај саме природе на живот и обичаје народа. Затим долази земљопис Русије, клима, производи, начин живота и политички положај Русије. Најпосље иде говор о старим Скитима по податцима, који се налазе у Херодота и шта су о њима мислили стари Грци и Римљани; о грчким насеобинама и разним народима данашње Русије; о трема гранама руским и њиховим трема нарјечијама и о насеобинама руским. Тексту је приложена и једна ђеографска карта, која нам износи Русију и њене народе IX. в. Осим тога текст је украшен са 6. разних слика, које нам представљају ношњу и неке обичаје руске из тога давнога времена.

О ваљаности овога дјела најбоље говори онај начин, којим је оно било предсретнуто у књижевности; па и сами Руси,

признајући му важност, напали су за добро превести га на свој језик и ако имају веома богату своју оригиналну књижевност по отачаственој историји.

Код нас пак, Срба и Хрвата, овим се дјелом попуњује једна веома осјетна празнина у нашој књижевности, тијем више, што се сваки даном осјећа све виша и виша потреба, да се међусобно мало боље упознамо. Због овога је г. Томић учинио лијепу услугу нашој књижевности и нашем народу, давши му у руке једно тако ваљано дјело, преко кога се може упознати са животом и историјом најмоћнијих представника нашег словенског племена — Руса.

По морамо овдје примјетити, да ово дјело није просто преведено, него га је преводилац и „родринио“. Каква је пак та родрина преводиочева, — о томе нећемо за сада говорити, док не узимамо могућност читаво дјело прегледати.

У сваком случају дјело је за препоруку и жељети би било, да се што скорије и у ћирилици појави, јер велика већина нашег народа само ћирилицом чита.

NACIONALNA BIBLIOTEKA Наши Листови

У *Биограду* почео је излазити **Наставник**, лист професорског друштва под уредништвом проф. *Петра П. Ђорђевића*, у двомјесечним свескама од 5 до 6 табака и стаје за не чланове изван Србије 5 фор. на год.

Ми смо већ примили прву свеску за Јануар и Фебруар са овом садржином: 1. Наставников програм, од уредника; 2. Уводно предавање из минералогije, проф. Вел. Школе, *Јов. М. Жујовића*; 3. Новине у математици, од *Срети. Ј. Стојковића*; 4. Дежурство и редарство у нашим средњим школама од *Дра Ник. Ј. Петровића*; 5. С париског међународног конгреса за вишу и средњу наставу од *Ст. Јовчевића*; 6. Српска Синтакса Јована Живановића; оцјена *Љуб. Стојановића*; 7. Пола Бера наука о животињама, превео Ђ. Козарац; оцјена *Бор. Б. Тодоровића*; 8. Професорско друштво; 9. Школско кретање (краљевина Србија, — Српство изван Краљевине, — Аустро-Угарска, — Русија); 10. Просвјетни записи; 11. Некролог, Емило Берберовић.

У даљим својим свескама *Наставник* ће имати ове сталне рубрике: *Школу и науку*, гдје долазе расправе и студије о просвјети и школи, научни прилози из области природних и друштвених наука на српском земљишту: *Књижевности*, гдје долазе оцјене школских и научних књига и повремених списа и расправе о књижевном језику и научној терминологији; и *Гласник* гдје долазе вијести о раду професорског друштва, о школском кретању у Србији, Српству и другим земљама и т. д.

Ми најрадосније поздрављамо ову појаву на пољу наше просвјете, желећи Професорском Друштву у нашој посестримји поданавској сваки успјех и напредак.

У *Биограду* је почео још излазити **Домаћи Пријатељ**, дневни лист, за забаву, друштвени живот и новости под уредништвом *Ђорђа Поповића* и *М. Ђорђевић-Призренца*. У позиву на претплату уредници веде, да ће њихов лист доносити одабране пјесме, приповијетке и романе оригиналне и по избор преведене, хумореске и шaljиве цртице, кратке занимљиве путописе, исприне вијести о свијема нашим друштвима, као и вијести из књижевности, умјетности, цркве и школе; даље доносиће вијести, корисне напомене и билејнке о његовању здравља, чувању и подизању куће, кујине, баште и свега што може бити домаћинама од користи; саопштаваће дневно у кратко све свршене догађаје како из нашег српског живота тако и из осталог свијета; једном ричи ово ће бити јединствени српски дневни лист, који ће добро доћи свакој српској кући, доносећи сваки дан забаве, поуке и новости. То нам јамче имена уредника, као и прва четири броја, што смо примили.

Цијена је листу изван Србије седам фиорина а. вр. до краја јуна. Ми га препоручамо нашим читаоцима, јер овакво подuzeће заиста заслужује потпору.

Примили смо јануарску свеску биоградске **Отаџбине** са овом богатом и разноврном садржином: 1. Преображења, приповијетка *С. Матавула*; 2. Из удовског живота, пјесме *Вл. М. Јовановића*; 3. Са Јавора, подаци за ратну историју из нашег рата са Турцима 1876 г. од *†* пуковника *Борисављевића*; 4. Смук, балада *Н. В. Ђо-*

риџа; 5. Србија на Берлинском конгресу, прилог за историју спољне политике нове српске државе; 6. Клоуном пјеснику, пјесма С. Јоз.; 7. Светостефански Христовљ, приказ академика Љ. Ковачевића; 8. Да свијет мрзим, пјесма М. П. Шапчанина; 9. Пиротски килими и њихова израда од проф. Ж. Живановића; 10. Вечерња забава, слика из атин. живота од Ангелоса Влахова; 11. Моје министровање, успомене и биљешке Владана Ђорђевића; 12. Књижевни преглед (Gorčević Spiridon, Makedonien und alt-Serbien, реферат Дра Мил. В. Веснића); 13. Позоришни преглед (Варадинка Мара, драма Илије Окурића Сријемца, реферат од Др. В.); 14. Друштва: Матица Хрватска.

Овај изврсни мјесечни лист — а није лист него читава књига — стаје годишње изван Србије 10 фиор. а. вр.

Од нове године почео је у Сомбору излазити **Домаћи лист**, ком је циљ да народ наш покрене на бољи и рационалнији рад на дому и око домова његових. Тако у њему находимо поуке о *Вокарству, Пчеларству, Сточарству, Виноградарству, Радарству, Повртарству и Пејшарству*.

Лист ће излазити сваке петнајест дана под уредништвом г. *Стевана Крњавића* на цијелом табаку, а цијена му је само два фиорина на цијелу годину.

Овај лист требало би да се што више рашири по нашој држави и за то обраћамо на њ пажњу особито наших свештеника и учитеља, да га препоручају гдјегод могу.

Докле међу Србима још не може илустрован лист корјена ухватити, забрбачки **Dom i Svjet** ступио је у трећу годину свога живота. Ми смо прошле године пажњом пратили овај хрватски лист и често смо биљезили слике знатнијех Срба и из српскога живота. Осим већ забиљезенијех прошле године **Dom i Svjet** донио је још слике Њихова Цар. Височанства Књагиње *Стане* и Књаза *Ђорђа Романовског, Љуби Ненадовића* и дра. *М. Полити-Десачића*. Овогодишњи други број доноси *Јована Бошковића* и владике *Теофана Живковића, Требиње, Дубровник са Локрумом* и чувене *Платане у Грузију крај Дубровника*, а требало је да стоји: на *Терстском* у околини *Дубровника*, јер у Грузију истина има један платан доста велик, али је још мален према првијема,

чију слику **Dom i Svjet** доноси. И *Јавор* примјећава истом листу, да приказује г. *Јована Бошковића* као пресједника Српске Академије и т. д. што не стоји. С тога би требало, да уредништво обрати мало више пажње, да тачније може своје слике означивати.

Стални су му сарадници као приповиједачи познати хрватски књижевници *Еуген Кумичић, А. Харамбасић, Н. Кокотовић* и *Драгулин Бакошић*, који пишу изворне приповијетке и романи и превађају их из другијех књижевности.

Има по мало шале и сатире уз разне биљешке и вијести из књижевности, умјетности и cjелокупног друштвеног живота.

Цијена му је фиор. 6 на годину а излази два-пут мјесечно на два табака, формата бивших *Срп. илустровани Новина*.

Ишла је из штампе прва и друга свеска овогодишње **Просвјете** са овом сажетином у неслужбеном дијелу: 1. Седам тајана Н. Завјета. Превод с руског *М. М.*; 2. Бесједа прп освећењу Андријевачке цркве *Митрополити Митрофана*; 3. Чудеса Пресв. Богородице, пише калуђер *Дионисије Миковић*; 4. Посјета манастира Мораче *Митрополитом Митрофаном*. Од *Ф. Радичевића*; 5. Црногорско свештенство некада и сада. Од проф. *Ј. Николића*; 6. Из моје Буквице. Од *Ј. Сундечића*; 7. О важности моралног васпитања у фамилији и школи. Од проф. *Ж. Драговића*; 8. Старине: Осмогласник Ђурђа Црнојевића у манастиру Морачи. Од *Ф. Радичевића*; Морачка кормичија. Од *Ф. Радичевића*; 9. Читала + Стефан Кнежевић; 10. Књижевност.

Просвјети је цијена изван Црне Горе 3 фиор. на годину.

ЈАВНА ГОВОРНИЦА.

Двије ријечи — као одговор г. М. В. Веселиновићу на *Прилог српском језику*, штампан у овогодишњем VII-му свеску „Нове Зете“. ¹⁾

1) Да не би читалац помислио, да сам кроз цијелијех пет мјесеца састављао овај одговор г. Веселиновићу, — најбоље би посвједочило уредништво Бос. Виле, кому сам пр. августа — и ако не овако ad litteram (пошто сам изгубио оригинал), а оно другим ријечима у истом смислу — послао исту ствар у препорученом писму. В. Р.

Господин Веселиновић вели у свом Прилогу овако:

„У Новој Зети бр. 4 од ове године, стр. 159 читам народну песмицу *Двоје чобакчади* из Новог, у Боци, коју је приближио г. Вељко Р. Она ми је пала у очи, што се у њој спомиње планина Шар, о коме сам баш онога дана свршио чланак, који ће ући у IV књигу *Браштва*. Код ове песме прочитах и примедбу г. Вељка о речи *Пољка*, која се помиње у песми овако:

Овце чува млад Јоване
Двије године,
Поред њега добра пољка,
Добра девојка.

„Г. Вељко вели да не зна, да ли ова реч долази од *Поља*, или од *Пољске* (јамачно је мислио народно име, јер има и реч *пољак* име човека, који чува поља — усеве —).

„Мени се чини да ова реч не долази од *поља*, а још мање од *Пољске*, већ је она властито женско име. Тако је било име онеме чељадету што је чувало овце, па је ваљало написати *Пољка*. Тако вели г. Веселиновић, а уз то доказује да је *пољка* (у pjesми) диминутивно властито име, које долази од грчког властитог имена *Поликсени*; за тим, мало подаље, вели, да он (г. Веселиновић) познаје такву једну *Пољку* у некој отменој породици у Пећи, у сјеверној Старој Србији.

Не протестирам, да не опстоји ријеч *Пољка*, — као диминутивно властито име; али принуђен сам казати своју. — Прво ми је да проговорим о изразу г. Веселиновића у загради, у коме се сумња, да сам ја подразумевао народно име, кад сам казао у својој примједби pjesме „Ријеч *пољка*, не знам дали долази од *Пољске*, или од *поља*“, а за тим ћу прећи на ствар.

Ја мислим, да је овдје са свим јасно казано: „Ријеч *пољка*, не знам да ли долази од *Пољске*, или од *поља*?“ Дакле очевидно је, да под ријечју *пољка*, кад би долазила од *Пољске*, не може се друго што мислити, до — народно име. Ријеч *пољак*, знао сам и сам да опстоји, као име човјека, који чува поља — усеве —, те за то сам и навео своју сумњу о *пољци*. А како је у ствари, то ћу гледати и доказати у колико ми буде могуће.

Чим сам pjesму убилежио од девојке

Стане Кукавичића, запитао сам ишту: шта подразумева под ријечју *пољка*? На што ми иста одговори: „То је девојка, која чува баштине, или која живи у пољу“. А касније сам се увјерио из уста више особа, којима је позната поменути pjesма, — да им нико, па ни сам г. Веселиновић не може избити из главе *пољку* — као девојку, која чува поља — усеве —, или која живи — која је настањена кућом — у пољу. Кад бих само запитао г. Веселиновића, да ли је Вук билежио ријечи, пословице, заговетке ит.д. све по народном тумачу, — потпуно сам увјерен да би ми одговорио: *јесте*. По што је дакле Вук билежио све по народном тумачу, онда морамо пристати да и ријеч *пољка* значи оно, што народ под том ријечју подразумева.

У кратко о *пољци*. *Пољка* има два значења: *Пољка* — као властито женско име (по г. Веселиновићу); и *пољка* — као женскиња, која чува поља — усеве —, или која живи — која је настањена кућом — у пољу (по народном тумачу).

Увјерен сам, да ће г. Веселиновић пристати уза ме, и да ће признати, да му се у хити перо поклизнуло, те је написао у загради оно неколико поменутих сувишних ријечи.

У Херцеговини, децембра 1889.

CRNOJEVIĆ

Вељко Радојевић.

Културне биљешке

(Двајеститогодишња прослава Тоше Јовановића,) српског умјетника, обављена је у Биограду најсвечаније 17. Фебруара. У вечер је позориште било дупком пуно најотмјенијег грађанства биоградског. Био је и млади краљ Александар са својом пратињом. На позорници, окружен својим другарицама и друговима, слављеник је примио честитања г. Милоша Цвијетића, свога старог друга, који га поздрави у име позоришног друштва одушевљеном бесједом, па г. Д. Ружића, управника новосадеког позоришта, који изјави слављенику симпатије и поздраве новосадеког позоришта, предавши му сребри вијенац. Родна варош слављеника послала је два преставника, који одушевљено поздравише свога земљака и предадоше диван сребри вијенац са нат-

писом: *Бечкерек своме сину Тоши Јовановићу*. За тијем је умјетнику честитала његова другарица г-ђа *Цвијетићка*. Тада су умјетнику изасланици разних друштава и преставници појединих личности предали вијенце лаворове и ките камелија. Ту вечер је умјетник, ганут толиким доказима љубави и признања, сјајно одиграо своју ролу. Између првог и другог чина на позорници се појавише слављеник са г. Шапчанином, који му у знак благонаклоности и признања Владаочева припучи на прса орден св. Саве IV степена. Послеје преставе био је банкет, на ком су се пријатељи и поштоваоци умјетникови, уз пјесму и уз одушевљене здравице, до зоре веселили. Честиткама, које је слављеник примио из цијелог Српства, и ми наша честитања најискренија придружујемо, желећи му, да прослави и педесетогодишњи јубилеум!

(Светосавски Дом у Мостару) подигнуће мостарска православна црквена општина у вриједности од 30—45000 ф. а. в., на већ купљеном земљишту у Бранковцу на јужној страни „Хотела Дука“ и њему ће бити једна велика дворана ради забаве, а друга за пјевачко друштво *Русе*. Остали дјелови куће издаваће се под вођом а цио приход трошиће се на издржавање српско православних школа. Већ је изабран и одбор, који се има што живље око ове градње заузети. Да се кућа што боља и љепша сагради, обећао је скупштини новчану помоћ *Војислав Шола*, а без сумње биће још таковијех добротвора — вели мостареки дописник *Српског Гласа* — чим се градња отпочне, јер је Мостар у том погледу први и на далеко чувен међу својом браћом. Слава Мостару!

(Дука од Аосте о Карађорђу.) Поводом скорашиње смрти *Дуке од Аосте*, другог сина *Краља Поштанека*, примили смо од нашега пријатеља г. *Дра Ј. Ђудине* шљедеће писмо, да га објелоданимо:

„По налогу *Н. Краљ. В. Дуке* од Аосте част ми је изјавити Вама славни господине, *Др Јакове Ђудина*, најискренију захвалност на дивни примјерак Вашег цијењеног дјела: *Велики Карађорђе* (*Karagiorgio il Grande*), које сте Ви написали великим одушевљењем, дивном љепотом стила, и најчистијим језиком италијанским, те му га на поклон посласте. „*Н. Краљ. В.* био

је веома мно овај поклон, који спомиње једнога од највећих јунака нашега вијека и једну од најплеменитијех и најпатриотичнијех слика славнога српскога народа (che ricorda uno dei più grandi eroi del nostro secolo ed una delle più nobili e patriottiche figure della illustre e gloriosa nazione serba), и саопћавајући Вам потпуно задовољство *Н. Краљ. В.*, част ми је и т. д. Први побочник *Г. Драгонето*“.

Честитајући неуморноме књижевнику оваква признања, ми смо му захвални, што непрекиднијем својим радом упознаје италијански народ са српским, те тако снује симпатије између два народа, што их дијели јадранско море, на корист оне просвјете.

(*Димитрије Славјански Агрењев у Тријешћу*), пише *Il Diritto Croato*, постигао колосални успјех, који је потпуно оправдао изванредне хвале, којима је била награђено у Бечу и Пешти његово пјевачко друштво, с правом сматрано као *unicum* у Јевропи. „У публици трештинској, као свијех осталијех градова, гдје је Славјански пјевао, изазвали су најискреније и највеће дивљење, колико народна руска музика, толико дивна езекуција појединијех комада. Начин којим гласовито руско пјевачко друштво извршује разне композиције, одликује се талијанском осјећањем. Сви листови трештински говоре највећим одушевљем о овоме правоме догађају. Један лист талијански не устручава се рећи: „Друштво пјева *физичком гласовом* још никад нечувиеном, тачношћу савршеном, док у изразу и колорити музичком толико успијева, колико никаква публика не може не очекивати, него ни себи преставити.“ Особито изазивљу одушевљење народне руске пјесме. Тај је успјех био награђен вијенцима и китама цвијећа, чим су особито Словени трештински изразили своју захвалност тако ваљаном друштву, које на тај начин проноси славу имена рускога по страном свијету на умјетничком пољу.“

Одговори Уредништва

Г. М. В. Ђ. Бока. — Ваш прилог изаће у идућу свеску. Хвала Вам и пријатељски поздрав!

Г. М. С. Загреб. — Ми смо рекли у првој свесци прве године, да је крајње вријеме, да станемо

рушити и преграде унутрашње, што нас дијеле на књижевном пољу; а да ћемо их срушити само љубављу! Sapienti passa! Пријатељски поздрав!

Г. М. Р. Прџловица. — Изађе у идућу свеску. Чекамо обећано. Ми смо Вам у толико више захвални, у колико нас се отуда нико не сјећа, ма да смо Бранково коло ухватили. Чини ми се да је још међу нама душевно јединство више у ријечи него у дједу. Братски поздрав!

Г. Ј. А. Д. Мостар. — Све ћемо употребити али ваља да се стрпите. Пријатељски поздрав!

Г. В. Т. у З. — Ми радо примамо покушаје млађих сила, особито из Поморја, гдје нас је мало окуманијех. Као што видите, ваш је први покушај већ угледао свијета. Продужите и — здравствуйте!

Г. Т. Аћ. у С. — Употребићемо њешто, али ваља да се стрпите, докле на ред дођете. Пријатељски поздрав!

Г. В. Р. у Х. — Пошаљите али у исто доба назначите и разлику између појединачних варијаната. Што се тиче вашег одговора г. В., ето смо вам повољили. Ваше народне пјесме ваља да причекају. Као што видите имамо их изобила, али ће све на ред доћи. Пријатељски поздрав!

Скадар. Гуч. у О. — Радо ћемо штампати, али желимо, да нам се правијем именом кажете.

Одговори Администрације

Г. Д. Д. — Н. Сад. — Већ смо толицима јавно одговорили да одавно немамо седме свеске.

Г. Ђ. и Р. — Н. Сад. — Нијесмо их имали а то Вам их и не посласмо. Ако их добавимо сјетићемо вас се.

Г. С. П. — Н. Сад. — Немамо ни осме свеске више; ако коју набавимо, сјетићемо се и Вас Свеску дванајесту примићете. Братски поздрав.

Г. Б. и К. — Сарајево. — Ми смо вам прву свеску опремили. Ако је још нијесте примили јавите нам, па ћемо вам је опет послати.

Г. А. З. — Одињ. — Ми смо госпођици А. II. у Одесу прву свеску послали, него пак нијесте назначили улицу и бр. куће, и можда стога није јој прва свеска дошла. Пријатељски поздрав!

Г. Др. Ђ. П. — Бечкерек. — Ми смо Вам једанајесту свеску и по други пут послали; јавите нам, ако је нијесте примили, па ћемо радити, да вам је пошаљемо.

Г. А. С. Теодосија. — За идућу годину преостаје Вам 60 новчића.

Многима нашим лањским пребројницима послали смо прву овогодишњу свеску, па им шиљемо и другу, и ко нам их не поврати, упишаћемо га у наше предбројнике и — дужнике.

Ми опет позивљемо наше пријатеље, да раде око рапростирања „Н. Зете“ по нашим крајевима; а наше књижевнике, да се сјете и овога листа, који хоће да буде свезом српскога јединства књижевнога.

У идућу свеску млади наш књижевник г. **Луј Војновић-Ужички** наставља своју врло важну студију о Бранку, која нам је касно присијела за ову свеску

Уредништво „Н. Зете“.

Уређује Др. Л. Томановић.